

Curs de monedes complementàries

Autor: August Corrons

Introducció

1. Del monopoli a la diversitat monetària

- 1.1. Introducció als diners
 - 1.1.1. Els diners i les seves funcions
 - 1.1.2. Una ressenya històrica breu
 - 1.1.3. El patró or i els diners simbòlics
 - 1.1.4. L'acord de Bretton Woods i la fi del patró or
- 1.2. La Insostenibilitat del monopoli monetari
 - 1.2.1. Les característiques dels diners convencionals
 - 1.2.2. El comportament del sistema monetari actual
 - 1.2.3. Les crisis sistèmiques
- 1.3. La necessitat d'un canvi de paradigma
 - 1.3.1. El pas del pensament simple al pensament complex
 - 1.3.2. La insostenibilitat del sistema monetari actual
- 1.4. La sostenibilitat de la diversitat monetària
 - 1.4.1. Els corrents principals de canvi
 - 1.4.2. El pas del monopoli a la diversitat monetària
 - 1.4.3. La sostenibilitat de la diversitat monetària
 - 1.4.4. Un canvi de valors

2. En un ecosistema de monedes complementàries

- 2.1. Introducció a les monedes complementàries
 - 2.1.1. El concepte de complementarietat
 - 2.1.2. Una ressenya històrica breu
- 2.2. Tipologies
 - 2.2.1. Les diferents tipologies
 - 2.2.2. Els bancs de temps
 - 2.2.3. Els sistemes de crèdit mutu
 - 2.2.4. Les monedes locals
 - 2.2.5. Els mercats de bescanvi
- 2.3. Característiques
 - 2.3.1. L'àmbit d'actuació principal
 - 2.3.2. El procés d'emissió
 - 2.3.3. Els dissenys híbrids

2.4. Evolució històrica i situació actual

- 2.4.1. La situació actual a escala internacional
- 2.4.2. L'evolució històrica a escala internacional
- 2.4.3. La situació actual a escala nacional
- 2.4.4. La caracterització del cicle de vida

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.1. El paper de l'administració pública

- 3.1.1. La necessitat d'un desenvolupament local i sostenible (369)
- 3.1.2. El paper dels governs locals
- 3.1.3. Una sèrie de recomanacions per a la millora dels resultats

3.2. Efectes de les monedes complementàries

- 3.2.1. Impacte en el desenvolupament local
- 3.2.2. La democratització i la millora de la provisió de serveis
- 3.2.3. El suport a l'economia local i a les pimes
- 3.2.4. La lluita contra les desigualtats i l'exclusió social
- 3.2.5. La reducció de l'impacte ambiental

Bibliografia i altres recursos d'interès

Introducció

Els diners formen part de la nostra vida, del nostre dia a dia. Mirem on mirem, fem el que fem, sempre hi són presents d'una manera més o menys directa. Tot i així, solen romandre en el subconscient de la majoria de nosaltres, i els considerem una cosa que és allà, que és necessària, però que s'escapa del nostre control. Poques vegades ens aturem a pensar què són, qui els crea, d'on surten o què els dona valor. I quan hi reflexionem, solem fer-ho des de la concepció més capitalista, la que es basa en l'educació financera més clàssica que ens han inculcat, en la qual queden confosos alguns conceptes com el patró or, la relació entre l'estalvi i el finançament, o l'interès compost, entre altres.

No es pot negar que els diners han estat i són una de les innovacions més importants i avantatjoses de les societats humanes. Sense els diners seria impossible concebre els nivells d'eficiència de les economies i del patró de benestar. Sense els diners, una societat hauria de recórrer per sistema al bescanvi individual d'uns béns per uns altres i, òbviament, s'hauria de produir una coincidència recíproca dels desigs de les parts que participen en qualsevol intercanvi econòmic, cosa que seria realment complexa i poc pràctica. Els diners són un instrument que facilita l'intercanvi de béns i serveis, l'especialització econòmica i la divisió del treball, i que contribueix a l'eficiència global d'una economia i, en general, d'una societat. En aquest sentit, es podria dir que les societats contemporànies serien clarament inviables i inconcebibles sense els diners.

Però, sabem què són i què representen realment els diners? Som conscients que aquesta recerca d'eficiència és potser la causant de la insostenibilitat societatària i planetària que vivim avui dia? Ens hem plantejat si hi ha alternatives d'actuació en aquest sentit? I, si és així, de quines alternatives es tracta i com s'han implantat i consolidat?

L'objectiu d'aquest curs és donar resposta a aquestes preguntes, entre altres, amb un to acadèmic però alhora divulgatiu, per a fer-ne arribar el contingut al nombre de persones més gran possible. I, així, facilitar que aquestes prenguin consciència de tot el que envolta el concepte dels diners i adquireixin els coneixements mínims necessaris per a poder decidir lliurement com volen actuar en el futur.

Per a assolir aquest objectiu, el curs s'estructura en tres blocs amb els continguts següents:

- **Bloc 1 – Del monopoli a la diversitat monetària.** Aquest bloc presenta què són i què representen els diners, i analitza la situació del sistema monetari actual, segons la concepció més capitalista del terme. Posteriorment, i des de la visió del pensament complex, s'estudien les aportacions de les monedes complementàries per a afavorir la sostenibilitat, tant en l'àmbit econòmic com social i mediambiental. Les referències principals utilitzades en aquest bloc han estat els estudis de Bernard Lietaer.
- **Bloc 2 – En un ecosistema de monedes complementàries.** Aquest bloc presenta què són i què representen les monedes complementàries, juntament amb la seva evolució històrica i les diferents tipologies existents. A continuació, s'analitza la situació d'aquestes monedes, tant a escala nacional com internacional, la repercussió que han tingut en el desenvolupament sostenible i el cicle de vida habitual que les caracteritza. Les referències principals utilitzades en aquest bloc han estat les investigacions de Gill Seyfang, Noel Longhurst i Neil Hughes.
- **Bloc 3 – Cap a un desenvolupament local i sostenible.** Aquest bloc analitza com es poden implantar sistemes de monedes complementàries des de l'Administració pública, tant per a la reactivació local de l'economia com per al foment de la cohesió social i la reducció de la petjada ecològica. Les referències principals utilitzades en aquest bloc han estat els estudis del projecte *Community Currencies in Action* (CCIA).

Lectures recomanades

Corrons, August (2015). *Monedas complementarias en pro de la sostenibilidad y el desarrollo*. Treball de recerca presentat a la Universitat Jaume I.

Corrons, August (2018). *Análisis de la influencia de los valores humanos y las actitudes en el proceso de adopción de redes virtuales de intercambio no monetario*. Tesis doctoral presentada a la Universitat Jaume I (2018).

Hughes, Neil (2015). «The community currency scene in Spain». *International Journal of Community Currency Research* (vol. 19, secció A, pàg. 1-11).

Lietaer, Bernard (2005). *El futuro del dinero: cómo crear nueva riqueza, trabajo y un mundo más sensato*. Coedició: Errepar/Longseller.

Lietaer, Bernard et al. (2008). *Opciones para gestionar la crisis sistémica de la banca*.

Lietaer, Bernard et al. «Money & Sustainability: The Missing Link». The Club of Rome – EU chapter.

Lietaer, Bernard y Kennedy, Margrit (2010). *Monedas regionales: nuevos instrumentos para una prosperidad sustentable*. La Hidra de Lerna Ediciones.

New Economics Foundation (2015). «Community Currencies – Opportunities and Challenges for Local Government», estudi dins del projecte Community Currencies in Action (CCIA).

Seyfang, Gill y Longhurst, Noel (2012). «Money, Money, Money? A scoping study of community currencies». Academic papers Complementary Currencies GICC (Grassroots Innovations: Complementary Currencies) Publications.

Seyfang, Gill y Longhurst, Noel (2013). «Growing Green Money? Mapping Community Currencies for Sustainable Development». *Ecological Economics* (vol. 86, pàg. 65-77). Elsevier.

Bloc 1	Bloc 2	Bloc 3
Del monopoli a la diversitat monetària	En un ecosistema de monedes complementàries	Cap a un desenvolupament local i sostenible
Introducció als diners	Introducció a les monedes complementàries	El paper de l'Administració pública
Insostenibilitat del monopoli monetari	Tipologies	Efectes de les monedes complementàries
Necessitat d'un canvi de paradigma	Característiques	
Sostenibilitat de la diversitat monetària	Evolució històrica i situació actual	

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.1. Introducció als diners

1.1.1. Els diners i les seves funcions

Gairebé sempre que es tracta de definir què són els diners, els autors fan referència a les seves funcions específiques:

- **Mitjà de canvi:** Els diners faciliten l'intercanvi de béns i serveis en una comunitat o un mercat.
- **Unitat de compte:** Els diners permeten mesurar el valor de les coses i fixar els preus dels intercanvis.
- **Reserva de valor:** Els diners es poden acumular o atresorar per a necessitats futures, sense l'obligació d'utilitzar-los en el moment actual.

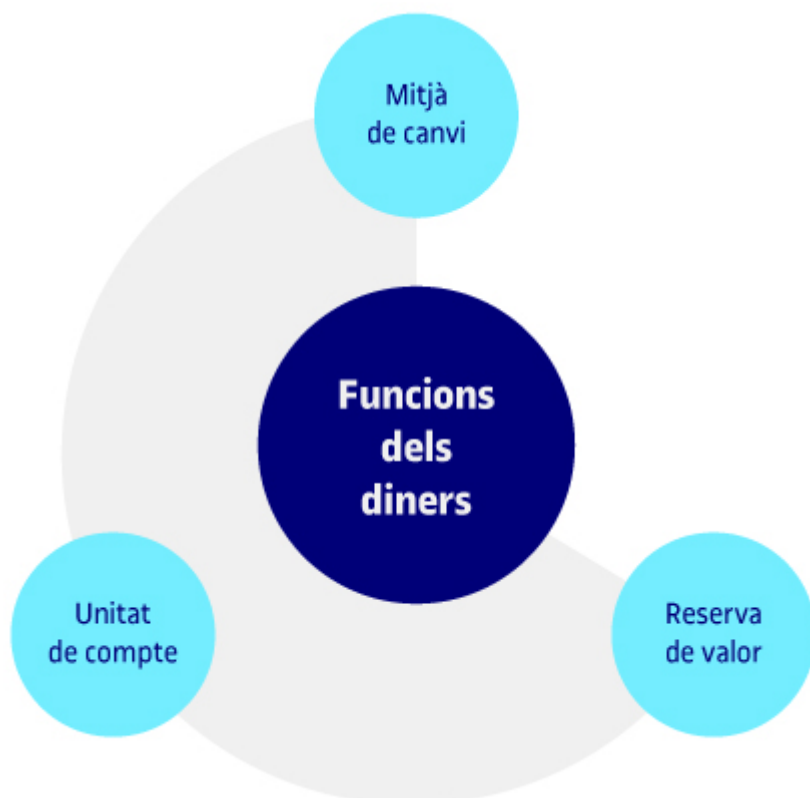

Figura 1

No obstant això, l'essència dels diners, vinculada amb la seva naturalesa originària, està relacionada sobretot amb les dues primeres funcions: mitjà de canvi i unitat de compte. Per això, la definició més utilitzada i vinculada més directament amb la idea originària dels diners és que es tracta d'un **«acord entre les persones que integren una comunitat per a utilitzar alguna cosa com a símbol de valor i com a mitjà per a intercanviar béns i serveis»**. En aquesta definició s'han de destacar dos conceptes fonamentals i imprescindibles per a entendre els diners: la presència d'una **comunitat** de persones i l'**acord** al qual arriben per a acceptar alguna cosa com a unitat d'intercanvi.

Malgrat aquesta definició, els diners han deixat de ser un instrument d'intercanvi promotor de prosperitat per a esdevenir una finalitat universal en ella mateixa, de la qual depèn la població per a configurar la seva qualitat de vida i satisfer les seves necessitats i els seus desigs. Quan preval la tercera funció —la reserva de valor—, els diners generen una escalada acumulativa sustentada per l'**interès** (el cost dels diners quan es financen) i l'**interès compost** (el cost dels diners inclòs implícitament en els béns o els serveis adquirits). Quan els diners, de manera generalitzada, es converteixen en un finalitat en ells mateixos, les societats emmalalteixen moralment, la qual cosa dona lloc a injustícies socials importants, a una distribució desigual de les càrregues econòmiques, socials i mediambientals, a unes actituds insolidàries entre els ciutadans i a una despersonalització de les relacions humanes.

Els diners de curs oficial, tal com els coneixem avui dia, fomenten l'ús de les tres funcions, però donen un paper excessivament important a la funció de reserva de valor, amb tot el que això comporta. Per contra, tal com veurem més endavant en aquest curs, les monedes complementàries persegueixen, únicament i exclusivament, l'assoliment de les dues primeres funcions, però mai la tercera. Tant és així que alguns projectes de monedes complementàries arriben a introduir l'oxidació pròpia de la teoria de Silvio

Gesell. És a dir, un tipus d'interès negatiu que fa perdre valor als diners a mesura que passa el temps, la qual cosa en fomenta la no acumulació i, per tant, la recirculació constant.

Lectures recomanades

- Fitxa 01 (Susana Martín) – *Què són els diners*
- Fitxa 10 (Susana Martín) – *El tipus d'interès*
- Fitxa 11 (Susana Martín) – *L'oxidació o tipus d'interès negatiu i Silvio Gesell*

Vídeos recomanats

- Lliçó 01 (Ranulfo Paiva) – *Què són els diners? i De què em serveix saber-ho?*
- Lliçó 04 (Ranulfo Paiva) – *Diferents funcions dels diners*

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.1. Introducció als diners

1.1.2. Una ressenya històrica breu

Abans de la creació dels diners s'utilitzaven articles de valor que tenien un ús i servien per a crear equivalències i per a intercanviar. Aquests articles havien de tenir certs atributs substantius, com ara ser durables, poder-se transportar i tenir un valor inherent. Hi ha tres moments històrics importants fins a la creació dels diners segons la concepció que en tenim avui:

1. Utilització de coses poc durables com a diners, com ara la sal (a la Xina, al nord de l'Àfrica i a l'Europa de la Mediterrània) o el cacau (a Mèxic).
2. Utilització dels metalls com a diners. Per la seva qualitat de béns perdurables, els metalls serveixen com a reserva i, atès que es poden reduir a peces relativament petites, constitueixen un bon mitjà d'intercanvi. Entre els metalls, l'or ha estat el més preuat. En èpoques tan primerenques com el final del tercer mil·lenni abans de Crist, els pobles mesopotàmics van començar a utilitzar lingots de metalls preciosos a canvi de béns. També es té informació que al voltant de l'any 2500 aC ja s'usava la plata com a forma de pagament.
3. Utilització de la moneda, la qual va aparèixer quan l'organització social i la tecnologia es van desenvolupar fins que es van emprar quantitats estandarditzades d'or i plata en els intercanvis. La paraula moneda ve de moneta, és a dir, 'peça'. La moneda més antiga de què es té coneixement és el xéquel sumeri (que significa sac de blat). La seva creació va tenir lloc aproximadament l'any 3200 aC al petit regne de Lídia, en el que avui és Turquia, i d'allí es va difondre arreu del món. Aquestes monedes van constituir la primera revolució monetària de la història i, amb el pas del temps, van donar lloc al sistema monetari occidental.

Des de la invenció de la moneda no hi va haver canvis importants en la història dels diners fins a l'emissió dels primers bitllets. Si bé a la Xina es va començar a fer paper moneda i a imprimir-lo uns mil anys abans que a Europa, l'emissió de bitllets per a compensar l'escassetat de monedes d'or i plata es va dur a terme per primera vegada el 1661 al Banc d'Estocolm. El paper moneda o bitllet com el que fem servir actualment va ser un invent de Benjamin Franklin el 1729 als Estats Units. No va ser fins al segle XIX que els banquers de Londres van crear un sistema monetari que es va difondre arreu del món i es va transformar en el primer sistema monetari d'abast realment global amb paper moneda basat en l'or.

No obstant això, la història de la banca és molt anterior a la dels bitllets. Al segle XIII neix la primera institució precursora de la banca actual, que va sorgir d'un orde de cavallers de caràcter religiós, els templers, que van funcionar com a banquers de reis i papes. Cap al segle XV, els nous banquers van ser famílies italianes, gent que treballava més als mercats que als castells. Precisament la paraula *banc* o *banca* es deu a la manera com ells atenien els seus clients, ja que literalment feien la seva feina sobre un banc que col·locaven a les banquetes. Aquests banquers rebien monedes d'or de la gent i lliuraven un val o lletra de canvi a nom de la persona que els havia donat els diners. Ells van ser els que van inventar la lletra de canvi, que és un document escrit que disposa el pagament de certa quantitat de diners a una persona en un moment i un lloc determinats. A la pràctica, els banquers es van convertir en prestadors dels rics, mentre que els prestadors i els propietaris de cases d'empenyorament van continuar prestant als pobres.

Al segle XIX es va designar, amb el nom de Banc Central, el banc establert a la capital de cada país i que tenia el monopoli de l'emissió de paper moneda nacional. Després de l'acord de Bretton Woods, del qual es parlarà més endavant en aquest curs, els bancs centrals van complir altres funcions: són els prestadors d'última instància dels bancs comercials; són també els responsables últims del control de la **inflació**, mitjançant l'emissió de diners i la variació de les taxes d'interès principals. Els seus clients són els altres bancs del país. Tots els bancs centrals estan sota la tutela del Banc Mundial i del Fons Monetari Internacional, com també del Banc de Pagaments Internacionals, club privat de Basilea.

Lectura recomanada

Fitxa 04 (Susana Martín) – Inflació i deflació

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.1. Introducció als diners

1.1.3. El patró or i els diners simbòlics

Durant molt de temps, el valor dels diners consistia en una representació de l'or, és a dir, cada bitllet simbolitzava una quantitat determinada d'or que el banc central de cada país tenia a resguard. Era el que s'anomenava el «patró or».

Si es respecta el patró or, no es poden emetre grans quantitats de bitllets, la qual cosa atura l'augment de la producció i provoca atur, o bé baixen els preus i, per tant, disminueixen els guanys. Davant d'aquesta dificultat, la banca va centralitzar el subministrament de crèdit a cada país, la qual cosa explica que des de molt aviat es desenvolupés la moneda simbòlica per a salvar el comerç de les deflacions forçoses a causa de l'augment del volum dels negocis. Si bé per a finalitats domèstiques l'or era una moneda inadequada, en el cas del comerç internacional, el patró or continuava sent necessari, ja que la moneda simbòlica no podia circular en sòl estranger. És per això que, des dels primers temps del sistema de mercat, han calgut dos tipus de diners: un per al comerç internacional (l'or) i un altre per al comerç intern de cada país (els diners simbòlics).

El patró or, tot i els recursos que es van invertir per a evitar la deflació, va desencadenar que els negocis es desorganitzessin una i altra vegada amb la desocupació en massa, ja que quan s'importaven articles i calia pagar amb diners en espècie, baixaven les vendes dels productes interns i, per tant, els preus. El patró or no el podien sostenir les nacions a les quals se suposava que servia, ja que els canvis sobtats en els nivells de preus haurien arruïnat tots els negocis. Per això la moneda simbòlica nacional va ser la salvaguarda, i el banc central va fer d'amortidor entre l'economia interna i l'externa. La tasca doble del banquer comprenia, doncs, unes finances domèstiques sòlides i l'estabilitat externa de la moneda.

En acabar la Primera Guerra Mundial, hi va haver un intent de retornar al patró or, però el 1931 la nació britànica va rebutjar qualsevol pretensió de vincular la seva divisa a les reserves de metall. L'era de l'or i els dies lluminosos del Banc d'Anglaterra havien arribat al final. La crisi econòmica de 1929 va posar de manifest que el patró or, el mercat autoregulator que incloïa terra, feina i diners, com també el comerç mundial i l'estabilitat financera, complementada amb lleis migratòries i tarifes duaneres, havia estat en conjunt una política equivocada i contrària a tots els principis de la teoria econòmica. La tensió va anar més enllà de l'àmbit econòmic, i es va haver de restablir l'equilibri per mitjans polítics. Calia triar entre una moneda sòlida i pressupostos sanejats, amb la reducció consegüent dels serveis socials, o una moneda depreciada, cosa que trauria del joc econòmic internacional el país que hi optés, com a conseqüència de la caiguda del seu tipus de canvi, però permetria millorar els serveis socials. La majoria dels països van preferir adoptar la primera mesura, amb les conseqüències destructives sobre la política popular.

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.1. Introducció als diners

1.1.4. L'acord de Bretton Woods i la fi del patró or

Després de la delimitació del patró or, quaranta-cinc països van signar l'acord de Bretton Woods, la primera constitució monetària mundial sobre la base de la qual la majoria de les divises del món mantindrien una paritat específica amb el dòlar nord-americà. En aquest acord, s'establia que els Estats Units es comprometien que la seva moneda fos convertible en or a sol·licitud de qualsevol Banc Central del món a la taxa de 35 dòlars per unça d'or. Aquest sistema va col·locar el dòlar nord-americà en un paper rector, com a eix del sistema mundial.

Amb la inflació creixent que va experimentar el món després de la Segona Guerra Mundial, els bancs centrals de molts països van adquirir dòlars, sobretot a l'Amèrica Llatina. Com a conseqüència, els Estats Units van començar a experimentar una inflació que es va veure agreujada per la impressió enorme de bitllets per a sostenir la guerra del Vietnam. El 1971, el president nord-americà Richard Nixon va renegar de la promesa de Bretton Woods, i amb això va acabar l'era del dòlar associat amb metalls preciosos i va donar pas a la fluctuació de la seva moneda en relació amb la resta de divises. Amb aquesta mesura, va acabar l'era d'estabilitat i el període de més prosperitat i productivitat econòmiques de la història del dòlar nord-americà. La moneda no va tornar a recuperar mai més la força que havia tingut històricament.

L'ensorrament del patró or internacional va ser el motiu més important que va precipitar Occident a la ruïna econòmica. Per a alguns, el patró or era la fe en el sistema monetari. Per a d'altres, era una creença ingènua. Però tots coincidien que els bitllets de banc tenien valor perquè representaven or, i aquest tenia valor perquè significava feina, com defensaven els socialistes, o perquè era útil i escàs, com al·legaven els economistes ortodoxos.

Avui dia, el dòlar nord-americà és només una moneda de curs forçós, fonamentada en l'autoritat del govern i la fe del poble en aquesta autoritat, i res més. Els bitllets lligats a l'or i el dòlar en forma de certificats de plata fa temps que han donat pas al bitllet de la Reserva Federal. En el dòlar, la frase **«Pagueu al portador que així ho requereixi»** ha estat reemplaçada per **«En Déu confiem»**.

Actualment, a cada país hi ha un Banc Central que s'encarrega d'emetre els bitllets o la moneda nacional, des d'on es distribueixen als bancs comercials, amb el consentiment del govern, gràcies a l'acord que li concedeix el dret de crear diners a canvi de proporcionar a l'Estat tots els fons que necessiti. Tal com es veurà més endavant en aquest curs, les conseqüències d'aquesta concentració de poder són molt considerables.

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.2. La Insostenibilitat del monopoli monetari

1.2.1. Les característiques dels diners convencionals

En la concepció dels diners com una institució de la cultura occidental, les monedes nacionals o convencionals de les societats actuals comparteixen una sèrie de característiques fonamentals:

- Els diners depenen d'un Estat nacional delimitat geogràficament. La moneda nacional és identificada per la ciutadania d'aquella zona geogràfica i equival a un sistema d'informació compartida, el qual, a més d'integrar la societat que s'hi identifica, estableix també una frontera amb les persones que no la identifiquen com a pròpia.
- Els diners són **fiat** (fiduciari), és a dir, creats **ex nihilo** (del no-res). En l'actualitat, per cada dipòsit que reben, els bancs comercials emeten diners en forma de préstecs a altres clients, i ho fan per imports molt superiors als del dipòsit original. Aquest dipòsit serveix com a resguard d'un percentatge molt petit dels préstecs atorgats a altres clients. Com a conseqüència, se sol afirmar que els diners són deute. És a dir, es parla dels «**diners com a deute bancari**».
- Amb la fi del patró or, els diners han passat a ser «**confiança i fe**» alhora, ja que la seva recepció a canvi d'un bé o un servei implica que es té la confiança que aquest bitllet es podrà canviar més tard per un altre bé o servei.
- Els diners són escassos. Perquè un sistema de moneda basat en el deute bancari funcioni, cal introduir l'escassetat i preservar-la de manera artificial i sistemàtica. El sistema monetari actual no s'autoregula, sinó que necessita la intervenció activa dels bancs centrals per a mantenir l'escassetat. El sistema de diners en forma de deute fa que cada economia hagi de tornar més diners dels que hi ha, la qual cosa genera una escassetat monetària permanent.
- Els diners estan associats amb interessos. No es tracta d'una cosa natural ni intrínseca als diners, sinó que és una decisió política que prenen els bancs centrals, cosa que desencadena, entre altres, les implicacions següents:
 - L'interès fomenta la competència sistemàtica entre els participants del sistema. Atès que els préstecs s'han de retornar amb interessos, però que en el mercat únicament hi ha els diners posats en circulació per mitjà dels préstecs, la gent ha de competir per aconseguir diners suficients per a abonar els interessos. I això succeeix en un sistema de recursos monetaris escassos. Per tant, els que guanyen aquesta competició ho fan a costa d'altres que la perden.
 - L'oferta de diners té una taxa de creixement permanent. Els interessos es fixen segons el creixement econòmic que es busca, el qual pot no tenir res a veure amb el nivell de vida de la població, que pot romandre estancat. Com a conseqüència d'això, l'interès pot crear riquesa financera, però una distribució no equitativa d'aquesta.
 - L'interès genera una transferència contínua de riquesa d'una gran majoria envers una petita minoria, la qual cosa afavoreix la concentració de la riquesa i la desigualtat social.

Per tant, es pot considerar que les característiques dels diners no són naturals, sobretot quan se suposa que provenen d'un acord que es pot dissenyar a mida. Si aquestes característiques són una herència de l'era industrial, que s'està convertint en una era de la informació, potser caldria pensar a fer nous experiments monetaris que convertissin els diners en més naturals.

Lectura recomanada

Fitxa 06 (Susana Martín) – *Tipus de diners: possibles classificacions*

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.2. La Insostenibilitat del monopoli monetari

1.2.2. El comportament del sistema monetari actual

Segons la concepció predominant dels diners, l'economia és un sistema tancat independent de les externalitats socials i mediambientals que genera, de les quals es desentén completament. Aquesta concepció, juntament amb les característiques dels diners convencionals, fomenta que el sistema monetari actual sigui el causant de conseqüències molt comprometedores per a la sostenibilitat de la societat i del medi ambient, entre les quals destaquen les següents:

- **Insostenibilitat ambiental**, derivada de la promoció compulsiva de la producció i el consum. El creixement econòmic, tal com està concebut actualment, és intensiu en consum de recursos naturals, sobretot no renovables o no assimilables pel medi ambient. Aquest model de desenvolupament és insostenible ambientalment en un planeta finit com el nostre.
- **Insostenibilitat socioeconòmica**, derivada de la concepció monopolística del paradigma monetari vigent i el mecanisme d'emissió dels diners. Això promou comportaments competitius i individualistes que afavoreixen la concentració de la riquesa. També el model de creixement econòmic constitueix una font d'insostenibilitat social per la iniquitat en el repartiment de les conseqüències de les seves externalitats, com ara la generació de residus, la contaminació i la degradació ambiental, i la diversitat biològica i sociocultural.
- Altres efectes derivats del funcionament del sistema monetari vigent, sobretot vinculats amb el fet que els diners es generin per mitjà del deute bancari amb interès, són els cinc errors estructurals següents:
 - **Comportament procíclic**. Els diners convencionals moderns es creen com a deute bancari, la qual cosa amplifica les fluctuacions del cicle econòmic i empitjora la fragilitat davant de les pertorbacions. Quan tot va bé o les perspectives són bones, els bancs ofereixen crèdits de manera generosa i tendeixen a alimentar els períodes inflacionaris. Per contra, quan les coses van malament o es preveuen mals resultats futurs, els bancs redueixen dràsticament les ofertes de crèdit, la qual cosa es tradueix en períodes de recessió.
 - **Curterterminisme**. És la tendència a centrar l'atenció en els guanys a curt termini, a costa de l'èxit o l'estabilitat a llarg termini, sobretot com a conseqüència de la dificultat de calcular els riscos. Les taxes d'interès positives descompten els valors del futur i fan que els inversors prefereixin col·locar els fons en projectes a curt termini, sense voler fons a llarg termini (com seria el cas de la protecció mediambiental, l'educació...).
 - **Obligatorietat d'un creixement continu**. El creixement es confon massa sovint amb el progrés. El primer és l'augment quantitatiu en la mida o el rendiment d'una entitat, mentre que el segon es refereix a la idea que el món pugui arribar a ser cada vegada millor. No es pot assumir automàticament que tot el creixement condueix al progrés. Així mateix, els diners generats com a deute bancari es creen amb interès i, per tant, estan subjectes a l'interès compost, cosa que implica automàticament un creixement exponencial desbocat. I en un món finit, el creixement exponencial és incompatible matemàticament amb la sostenibilitat.
 - **Concentració de la riquesa**. Hi ha tres mecanismes sistèmics integrats en el sistema monetari actual que condueixen a la concentració de la riquesa: l'interès, el procés de creació de diners i el paper dels grups de pressió. La concentració de la riquesa no és únicament un aspecte de justícia. El mateix desenvolupament econòmic depèn d'un mínim d'equitat.
 - **Devaluació del capital social**. Si s'imposa un sistema monetari fomentat bàsicament per la competència, la por, la desconfiança i l'ansietat, com es pot esperar que els participants apostin per la cooperació, la responsabilitat, la confiança i la cohesió social?

La insostenibilitat ocasionada pel sistema monetari actual es tradueix en una disminució del potencial de desenvolupament sostenible de les comunitats, sia a escala local, regional o nacional. Aquests fenòmens no els causen només les polítiques monetàries imperfectes, les regulacions laxes o les pràctiques bancàries insalubres, sinó més aviat la inestabilitat estructural del sistema monetari i bancari en ell mateix. La fragilitat del sistema prové de la seva mateixa estructura, un llegat que es remunta fins al començament de l'era industrial. Aquesta estructura no té l'agilitat i l'adaptabilitat necessàries per a fer front als canvis accelerats en l'entorn econòmic i social que caracteritzen l'època postindustrial. No té la **resiliència** necessària, terme que desenvoluparem més endavant en aquest curs. Els esforços que s'han fet en el sistema s'han orientat únicament i exclusivament cap a la millora de l'eficiència en la formació de preus i intercanvis, el valor dels quals s'inclourà en els indicadors que s'utilitzen per a avaluar la prosperitat d'aquesta societat. D'aquesta manera, les activitats i els béns que no es consideren eficients, o que no tenen valor en el mercat, s'exclouen del sistema i no computen en aquests indicadors.

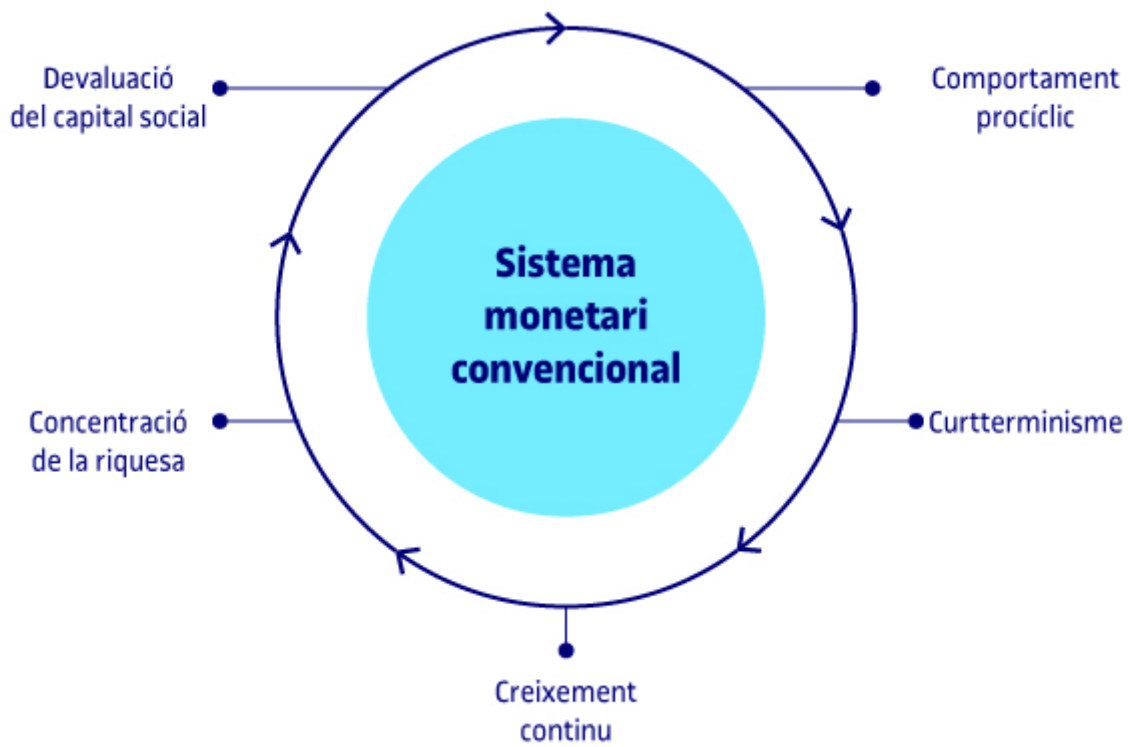

Figura 2

Lectures recomanades

- Fitxa 05 (Susana Martín) – *La distribució de la renda*
- Fitxa 08 (Susana Martín) – *Algunes claus dels diners: liquiditat, poder adquisitiu i convertibilitat*

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.2. La Insostenibilitat del monopoli monetari

1.2.3. Les crisis sistèmiques

Vegem en primer lloc què s'entén per crisi bancària, crisi del deute sobirà i crisi monetària, com també els fenòmens que les acompanyen:

Una **crisi bancària** es produeix quan un grup de bancs fa fallida simultàniament en un país, la qual cosa requereix una intervenció important de les autoritats per a nacionalitzar o rescatar els bancs a càrrec dels contribuents. Segons el Fons Monetari Internacional, en una crisi bancària, els sectors empresarial i financer d'un país experimenten un gran nombre d'incompliments com a conseqüència de grans dificultats a l'hora de reemborsar a temps els contractes subscrits. Com a resultat, la morositat augmenta bruscament i la major part del capital del sistema bancari global s'esgota. Aquesta situació pot anar acompanyada d'una depressió dels preus dels actius (accions i béns arrels), augmentos importants en les taxes d'interès real i una desacceleració dels fluxos de capital.

Una **crisi del deute sobirà** es produeix quan els mercats financers estimen que un país o grup de països poden incomplir el seu deute nacional. Segons les normes europees vigents, els governs recapten els diners que necessiten, sigui amb una pujada d'impostos o endeutant-se més per mitjà del sistema bancari. El deute sobirà només està emparat en última instància per la creença en la capacitat d'un govern per a imposar als seus ciutadans els impostos necessaris al servei d'aquest deute.

Una **crisi monetària** té lloc quan la moneda d'un país pateix de sobte una caiguda substancial del seu valor en relació amb altres monedes.

Per a fer referència als tres tipus de crisis anteriors amb un únic terme, apareix el concepte de *crisi financera*, que indica qualsevol pertorbació a gran escala que impliqui una crisi del deute sobirà, una crisi monetària o una crisi bancària, o bé qualsevol combinació de totes tres.

Les crisis financeres que ha patit la humanitat no són fruit d'una fallada cíclica o de gestió, sinó d'una fallada estructural. Part de l'evidència per a aquesta afirmació és que ja hi ha hagut més de noranta-sis crisis financeres importants en els últims vint anys, i que aquest tipus d'incidents han tingut lloc fins i tot en diferents sistemes de regulació i diferents estadis de desenvolupament econòmic. Per tant, no hem de parlar tant de crisis financeres com de **crisis sistèmiques** amb motius estructurals. En aquest tipus de crisis, les organitzacions implicades (estats, bancs, bancs centrals o el mateix Fons Monetari Internacional) no solament han fallat a l'hora de preveure les conseqüències o fer-hi front, sinó que tampoc no han considerat alternatives a l'*statu quo* sistèmic. La solució ha estat invariablement tornar com més aviat millor a la normalitat, sense fer cap canvi significatiu en l'estructura del sistema. Cal, doncs, trobar respostes millors, ja que aplicant les solucions convencionals (nacionalització d'actius problemàtics o nacionalització de bancs) només es tracten els símptomes, però no la causa estructural de les crisis. La regulació financera que s'inclou a les agendes polítiques actuals com a màxim reduirà la freqüència d'aquest tipus de crisi, però no n'evitarà la recurrència.

Lectura recomanada

Fitxa 07 (Susana Martín) – *Circulació dels diners: de la creació a la destrucció*

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.3. La necessitat d'un canvi de paradigma

1.3.1. El pas del pensament simple al pensament complex

Vivim d'acord amb els principis de disjunció, reducció i abstracció d'una lògica mecanicista cartesiana. La supremacia d'un coneixement fragmentat i dividit en disciplines impedeix sovint operar el vincle entre les parts i les totalitats per tal d'entendre els fenòmens complexos quotidians. Això dona lloc a una pèrdua de visió sobre les conseqüències a llarg termini de les nostres accions. La visió actual del món com una màquina (figura 3a) ja no pot continuar sent vigent en els nostres models mentals d'aprenentatge. Els canvis enormes a escala planetària que es promouen dia a dia requereixen models moderns de pensament per a interpretar el món en conjunt com un ésser viu (figura 3b). El pensament complex, basat en la no-linealitat, l'organicitat i la multidimensionalitat, és la visió més actualitzada per a promoure un canvi d'enfocament respecte al pensament mecanicista cartesià.

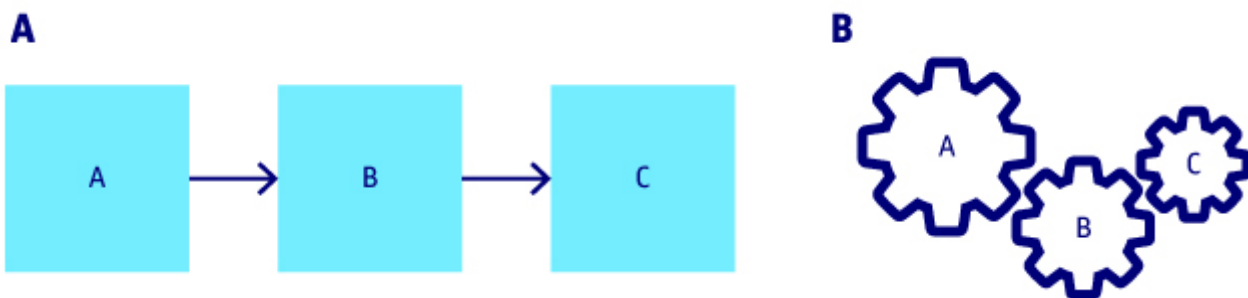

Figura 3

El pensament complex (o sistèmic) ens permetria precisament entendre les crisis mal anomenades *financeres* o *bancàries* com el que són realment: crisis sistèmiques que no s'han de resoldre en el terreny dels símptomes, sinó de l'estructura. L'aplicació d'aquest pensament complex en les nostres vides, i en l'economia, implica deixar enrere els sistemes tal com els coneixem avui dia i començar-los a entendre com a sistemes complexos. Significa deixar enrere la visió fragmentada i la insostenibilitat (figura 4a), i evolucionar cap a la visió holística i la sostenibilitat integral (figures 4b i 4c).

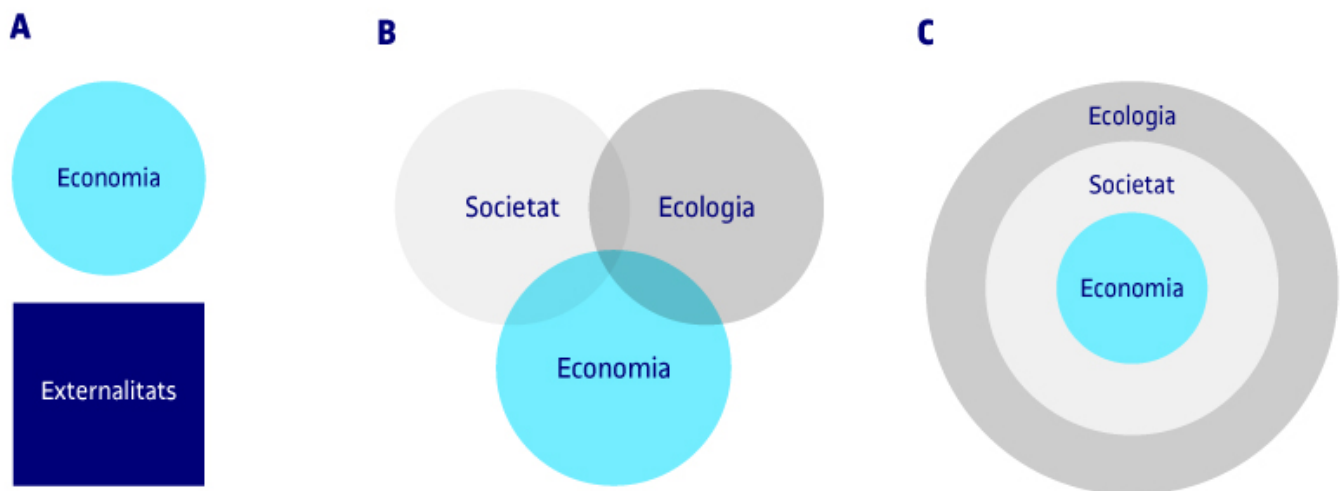

Figura 4

Un dels canvis de pensament més importants de la ciència en les últimes dècades ha estat el reconeixement i la comprensió que la naturalesa dels fenòmens complexos no és lineal, ni previsible, ni mecànica, ni cartesiana, ni fragmentable. Els processos econòmics, socials, culturals i ecològics, en estar integrats intrínsecament entre ells, gaudeixen d'una no-linealitat increïble i d'una dosi significativa d'incertesa.

Els sistemes complexos són sistemes que no es poden descompondre; les seves parts no es poden aïllar ni modificar independentment les unes de les altres. Un sistema complex es caracteritza per una xarxa densa d'interrelacions i fluxos d'energia entre els elements que el conformen, els quals, al seu torn, poden ser de naturalesa diversa. Com més complex sigui un sistema, més relacions i mecanismes de *feedback* o retroalimentació hi haurà entre els seus elements.

Dècades d'estudi dels ecosistemes naturals han portat a una comprensió matemàtica sobre com una estructura en xarxa afecta la viabilitat a llarg termini d'un ecosistema, segons l'**eficiència** o l'habilitat del sistema per a processar quantitats de matèria, fluxos

d'energia o informació, i la **resiliència** o habilitat del sistema per a recuperar-se dels disturbis. Aquests estudis demostren que la naturalesa no actua per a assolir l'eficiència màxima, sinó que ho fa per a trobar un punt òptim d'equilibri entre l'eficiència i la resiliència. La corba que relaciona la sostenibilitat amb les seves propietats emergents presenta certa asimetria, de manera que, per a aconseguir el punt òptim, la resiliència és el doble d'important que l'eficiència (figura 5). No obstant això, tots els ecosistemes presenten unes condicions encara sostenibles dins d'un rang molt estret i específic al voltant del punt òptim, anomenat *finestra de viabilitat*.

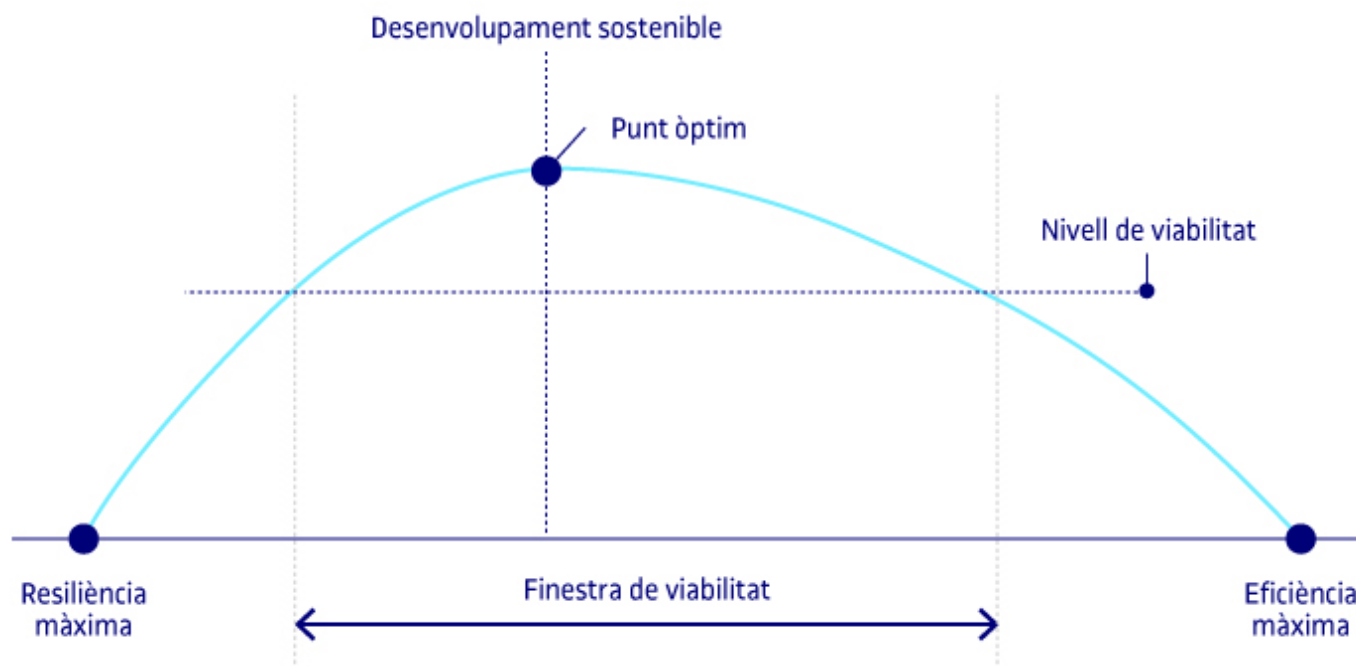

Figura 5

Vídeos recomanats

- Lliçó 05 (Ranulfo Paiva) – *Sostenibilitat: sistemes socioecològics, sistemes complexos i xarxes de flux*
- Lliçó 06 (Ranulfo Paiva) – *Eficiència i sostenibilitat*
- Lliçó 07 (Ranulfo Paiva) – *Resiliència i sostenibilitat*

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.3. La necessitat d'un canvi de paradigma

1.3.2. La insostenibilitat del sistema monetari actual

L'estudi de l'equilibri de l'eficiència i la resiliència amb vista a la sostenibilitat dels sistemes complexos, independentment que s'hagi analitzat en ecosistemes naturals, sorgeix de l'estructura pura d'aquest tipus de sistemes i, per tant, és vàlid per a qualsevol xarxa complexa amb una estructura similar, al marge del que es processi: biomassa en un ecosistema, informació en un sistema biològic, o, precisament, diners en un sistema econòmic.

El sistema monetari actual és excessivament eficient (figura 6), en el sentit que és capaç de manejar volums elevadíssims d'informació, mercaderies... Diàriament es fan intercanvis monetaris equivalents a uns 4 trilions de dòlars sobre un PIB de 78 trilions de dòlars. Tanmateix, un excés d'eficiència en l'esquema conceptual d'una economia integrada en un ecosistema amb recursos finits, i subjecte a rendiments decreixents, pot ser perjudicial. Això justificaria en part la recurrència de les crisis, ja que ens trobem en un punt molt eficient però situat més enllà del llindar de la sostenibilitat.

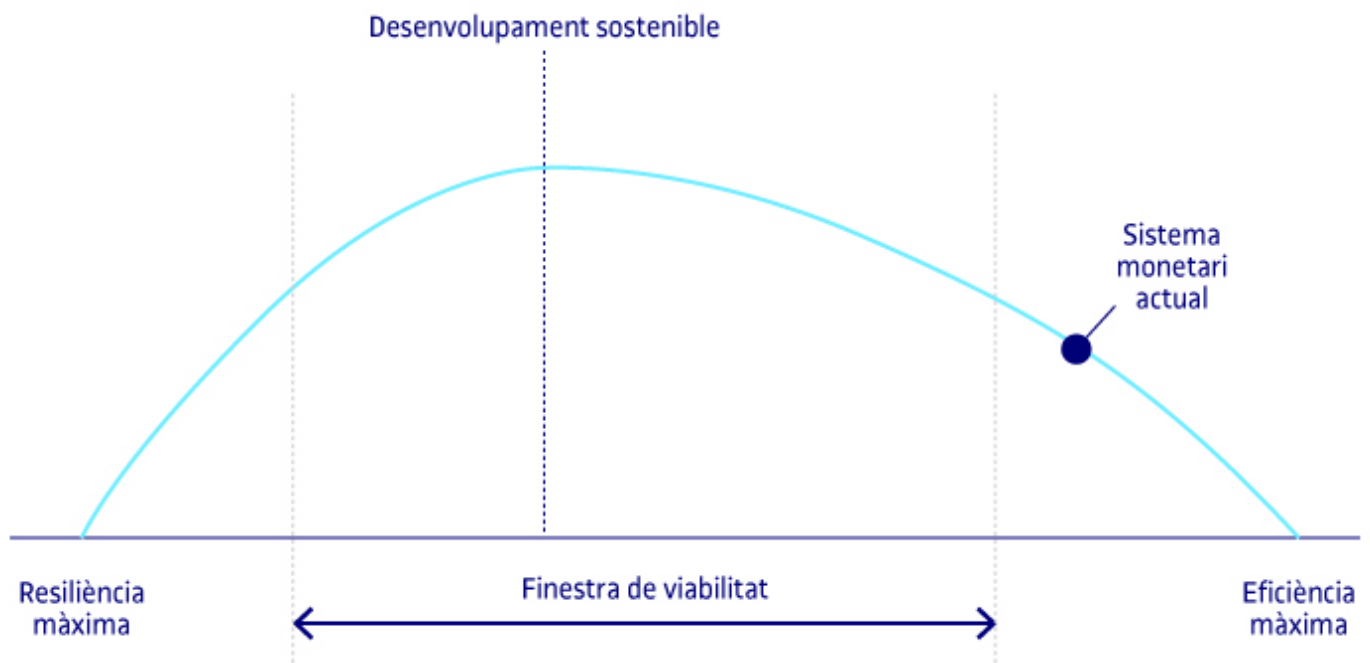

Figura 6

El sistema monetari actual funciona d'una manera que cada cop s'allunya més del punt òptim (figura 7), a causa del seu èmfasi exclusiu en l'eficiència. Preval la creença general que totes les millores han d'anar en aquesta mateixa direcció, la qual cosa allunya el sistema encara més de la sostenibilitat òptima.

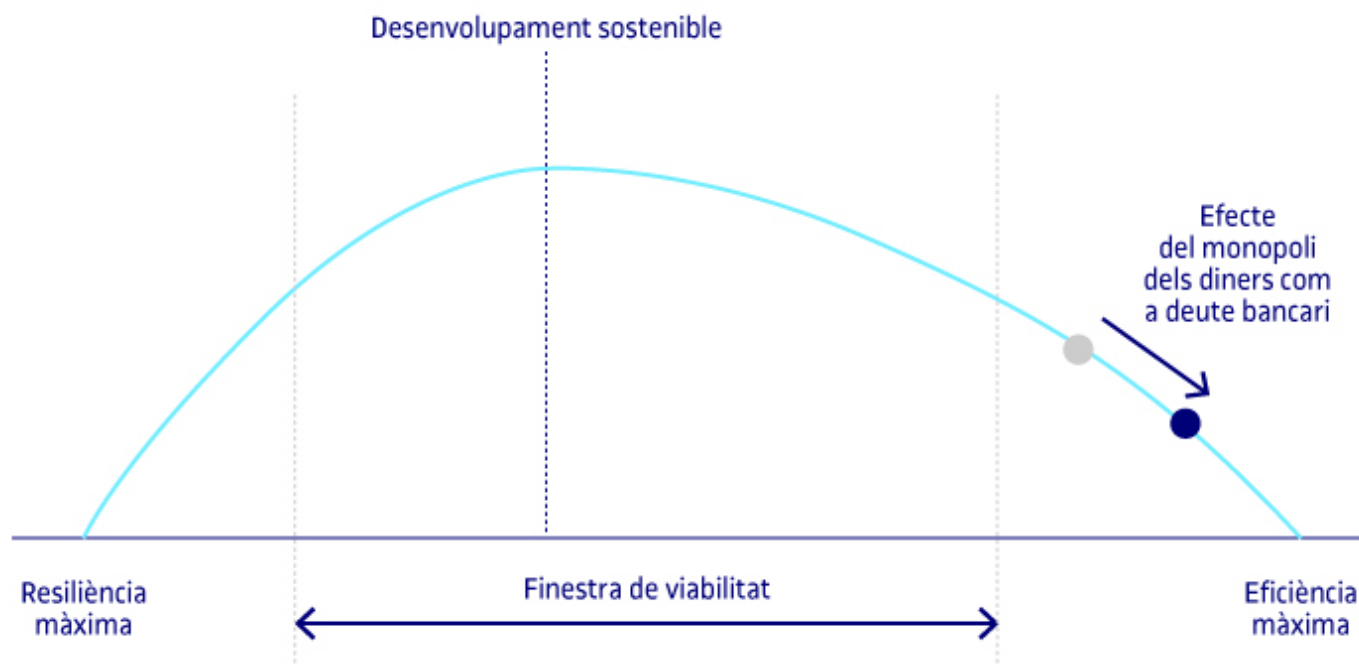

Figura 7

Amb aquest funcionament, quan el sistema monetari es col·lapsa (figura 8), veu reduïda momentàniament i de manera dràstica la seva eficiència i es trasllada a la zona de màxima resiliència. Però aquesta situació és temporal i intervinguda ràpidament per polítiques o convencions globals, la qual cosa empeny el sistema cap a un punt molt proper al d'abans de la crisi, és a dir, a un punt excessivament eficient. Els ajustos que es fan després d'una crisi no es produeixen augmentant la resiliència sinó l'eficiència, de manera que el sistema torna a un punt inestable. El motiu és que les crisis no es tracten com si fossin sistèmiques, ja que s'incideix sobre els símptomes però no sobre les causes estructurals.

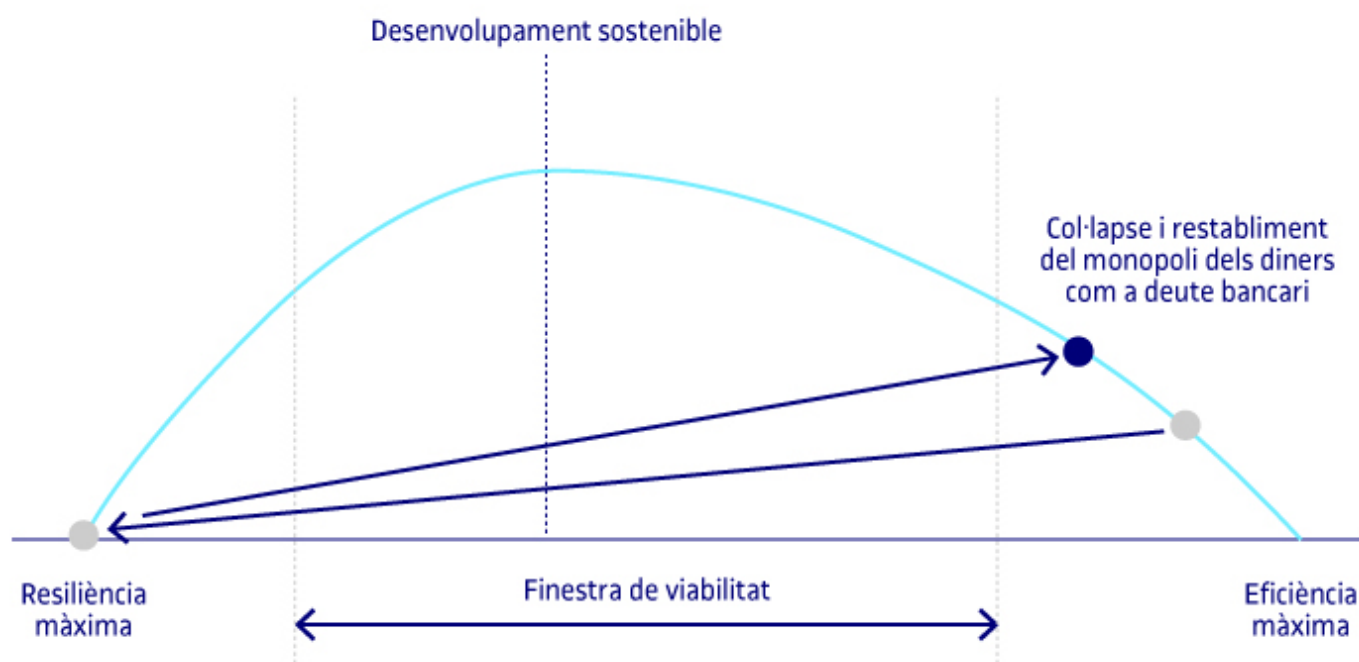

Figura 8

Lectura recomanada

Corrons, August (2015). *Monedas complementarias en pro de la sostenibilidad y el desarrollo*. Treball de recerca presentat a la Universitat Jaume I.

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.4. La sostenibilitat de la diversitat monetària

1.4.1. Els corrents principals de canvi

Vegem en primer lloc els dos grans corrents de canvi que ofereixen alternatives al sistema monetari vigent i, per tant, a les conseqüències que se'n deriven:

- 1. Corrent reformador.** Planteja el canvi del sistema monetari proposant mesures polítiques i lleis que canviïn el sistema vigent, però sempre aprofitant al màxim el que ja existeix. Es proposa passar a un sistema de diners sobirans emesos per l'Estat, sense deute, i a una banca de reserva total basada en l'estalvi, sense interès. Aquest corrent manté la idea d'uns diners que no representin cap bé en concret, excepte l'obligació d'admetre'ls com a mitjà de pagament de deute. Es tracta de diners fiduciaris basats en la fe o la confiança de la comunitat, és a dir, que no se sustenten en metalls preciosos ni res que no sigui una promesa de pagament per part de l'entitat emissora. Es tracta d'un corrent que pretén substituir el sistema monetari actual, erradicant i eliminant d'arrel el seu efecte generador de la insostenibilitat planetària actual. Alguns dels organismes exponents d'aquest corrent són, a escala nacional, l'associació Dinero Positivo i, en l'àmbit internacional, American Monetary Institute, Positive Money, International Movement for Monetary Reform, Sovereign Money i Monetative. Així mateix, alguns dels autors que defensen aquest corrent són, entre altres, Ben Dyson, Joseph Huber i Stephen Zarlenga.
- 2. Corrent transformador.** Planteja el canvi del sistema monetari a partir del sorgiment i el desenvolupament de les experiències de l'economia social, solidària i col·laborativa, com també dels seus mitjans alternatius d'intercanvi. Proposa un sistema monetari basat en una multiplicitat de monedes, en què cadascuna d'elles representa la promesa d'un productor de béns, productes o serveis de lliurar un bé real a canvi de la moneda. Aposta per diferents tipus de diners segons la seva funció: els diners convencionals sobretot com a dipòsit de valor, i els sistemes de canvi alternatius únicament i exclusivament com a mitjans de canvi i pagament. Es tracta d'un corrent que pretén conviure amb el sistema monetari actual, complementant-lo i minimitzant-ne els efectes negatius. Alguns dels organismes exponents d'aquest corrent són, a escala nacional, l'Institut de la Moneda Social i, a escala internacional, Community Currencies in Action, Research Association on Monetary Innovation and Community and Complementary Currency Systems, International Journal of Community Currency Research, Community Currency Resource Center, New Economics Foundation i Community Currency Magazine. Així mateix, alguns dels autors que defensen aquest corrent són, entre altres, Bernard Lietaer, Gill Seyfang, Thomas Greco, Michael Linton, Edgar Cahn, David Boyle o Margrit Kennedy, ja traspassada.

És important destacar la diferenciació clara entre les tres funcions dels diners (mitjà de canvi i pagament, dipòsit de valor i unitat de mesura del valor de les coses) segons el corrent de canvi considerat. El motiu és que hi ha una contradicció essencial entre les dues primeres funcions: si els diners són dipòsit de valor, es retiren de la circulació i aleshores ja no serveixen com a mitjà de canvi i pagament. La posició del corrent transformador és que ambdues funcions haurien d'estar separades, almenys en monedes de tipus diferent. Aquest és el motiu pel qual en aquest corrent s'analitzen els diners fonamentalment com a mitjà de canvi i pagament, però no com a dipòsit de valor. A banda, és clar, de considerar-los com a mesura per a donar valor a les coses. Passa el contrari en el cas del corrent reformador, que continua aplicant les tres funcions dels diners a una mateixa i única moneda.

En aquest curs es presenta i s'analitza, precisament, el corrent transformador associat amb les monedes complementàries, amb totes les implicacions que comporta la implantació de la diversitat monetària.

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.4. La sostenibilitat de la diversitat monetària

1.4.2. El pas del monopoli a la diversitat monetària

El sistema monetari actual té els defectes de tots els monopolis: s'ha d'utilitzar la moneda, encara que el seu ús no sigui del tot satisfactori, alhora que s'impedeix avançar en el descobriment de mètodes que satisfacin millor les necessitats existents.

La solució comporta, entre altres coses, diversificar els tipus de moneda i d'institucions, i introduir-ne d'altres que estiguin dissenyades específicament per a augmentar la disponibilitat dels diners en la seva funció primària com a mitjà d'intercanvi, més que no pas per a l'estalvi o l'especulació. Aquest tipus de monedes complementàries es dissenyen expressament per a connectar el que altrament serien recursos sense utilitzar i necessitats no cobertes dins d'una comunitat, una regió o un país. Hi ha tantes innovacions monetàries com solucions per a cada un dels reptes de sostenibilitat. I el moment és ara o mai, com a conseqüència de l'avanç tecnològic que hi ha en aquests moments.

Tal com s'ha esmentat en aquest curs, els diners de curs oficial fomenten l'ús simultani de totes tres funcions, però donen un paper excessivament important a la funció de reserva de valor, amb tot el que això comporta. Per contra, les monedes complementàries persegueixen, únicament i exclusivament, l'assoliment de les dues primeres funcions, però mai la tercera. La introducció i l'ús de monedes complementàries pot, per tant, solucionar, en part, els cinc errors estructurals esmentats anteriorment:

1. Els sistemes monetaris complementaris augmenten les transaccions quan l'economia oficial entra en retrocés i viceversa, ajuden a complementar la banca convencional i suavitzen la tendència procíclica de la creació dels diners.
2. La teoria de Gesell proposa la posada en marxa d'una moneda oxidable que perdi valor de mica en mica per a evitar l'atresorament. L'oxidació o taxa d'interès negativa, des del punt de vista financer, transforma completament el panorama, ja que augmenta els valors en el futur en lloc de descomptar-los, la qual cosa fomenta el pensament a llarg termini.
3. Les monedes complementàries solen superar el dilema de l'obligatorietat de creixement continu, ja que no cobren taxes d'interès ni generen, per tant, els efectes de l'interès compost. Les entitats gestores de monedes complementàries solen ser associacions o cooperatives que, al contrari dels bancs comercials, no presten els diners per a maximitzar el seu benefici, la qual cosa disminueix la necessitat de créixer constantment.
4. L'abolició de taxes d'interès impedeix també la redistribució injusta de la riquesa. Si bé alguns sistemes de moneda complementària cobren algun tipus de taxa, la seva funció és únicament i exclusivament la de cobrir les despeses operatives, però no per a generar beneficis.
5. Les monedes complementàries es dissenyen per a promoure la cooperació entreusuaris, i el seu ús limitat descoratja l'atresorament i, per tant, fomenta la cohesió social.

Lectura recomanada

Fitxa 02 (Susana Martín) – *Diners convencionals enfront de diners de la gent*

Vídeos recomanats

- Lliçó 02 (Ranulfo Paiva) – *Diferents tipus de diners i diferents comunitats*
- Lliçó 03 (Ranulfo Paiva) – *Diferents ítems estandarditzats per a crear diners*

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.4. La sostenibilitat de la diversitat monetària

1.4.3. La sostenibilitat de la diversitat monetària

La idea econòmica convencional assumeix *de facto* el monopoli de les monedes nacionals com un fet inqüestionable. En contrast, hi ha indicadors que apunten a la conclusió que la sostenibilitat monetària requereix una diversitat de sistemes de moneda, de manera que puguin aparèixer vies múltiples i diverses de canvi i de connexió monetària. Això, inqüestionablement redueix l'eficiència, però també augmenta la capacitat de resposta de l'economia, ja que facilita unes transaccions que d'altra manera no tindrien lloc, mitjançant una diversitat i unes connexions que si no fos així no existirien.

L'efecte de les monedes complementàries es pot produir en qualsevol moment, tant abans com després d'un col·lapse o una crisi pròpiament dita. En el primer cas, es tracta d'anticipar-se; en el segon, de reaccionar.

Si té lloc abans del col·lapse (figura 9), el seu efecte es traduirà en un acostament progressiu cap a la zona de sostenibilitat viable, d'acord amb un augment de la resiliència del sistema i, per tant, amb una pèrdua de l'eficiència.

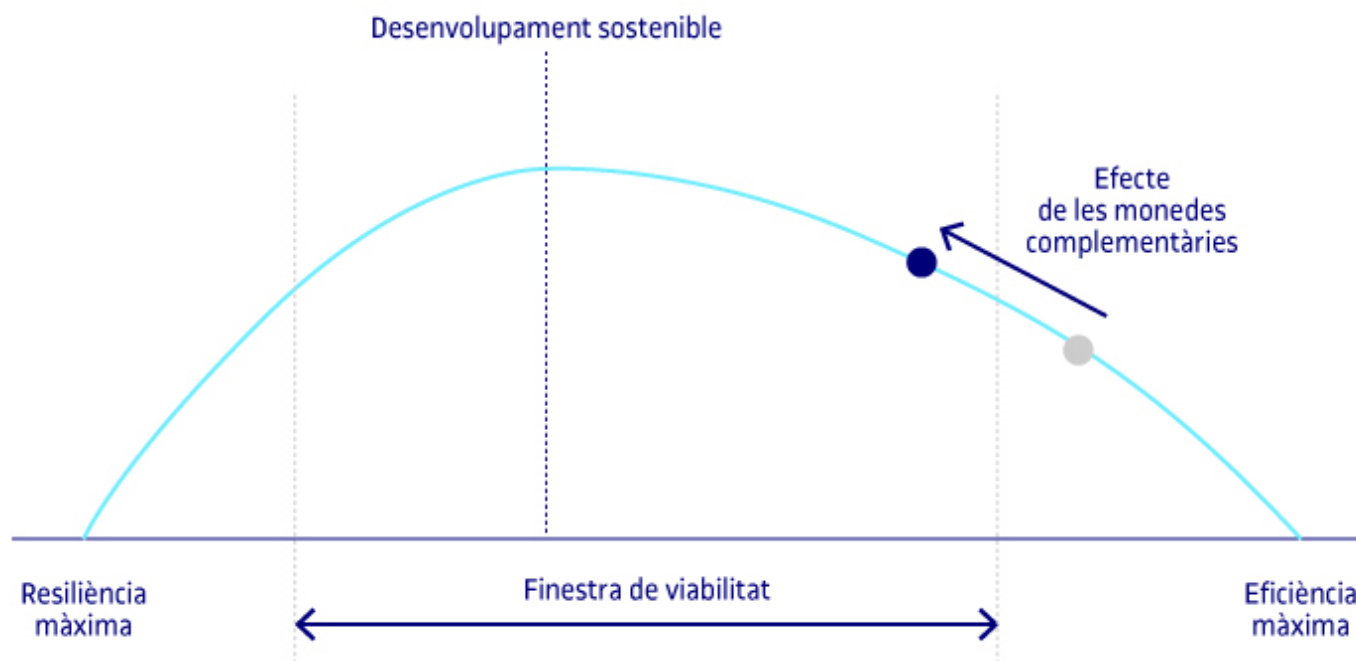

Figura 9

Si té lloc després d'un col·lapse (figura 10), l'efecte de les monedes complementàries serà anàleg al de qualsevol sistema natural: el sistema va recuperant l'eficiència progressivament, sense perdre massa resiliència, i s'acosta cada vegada més al punt òptim de sostenibilitat.

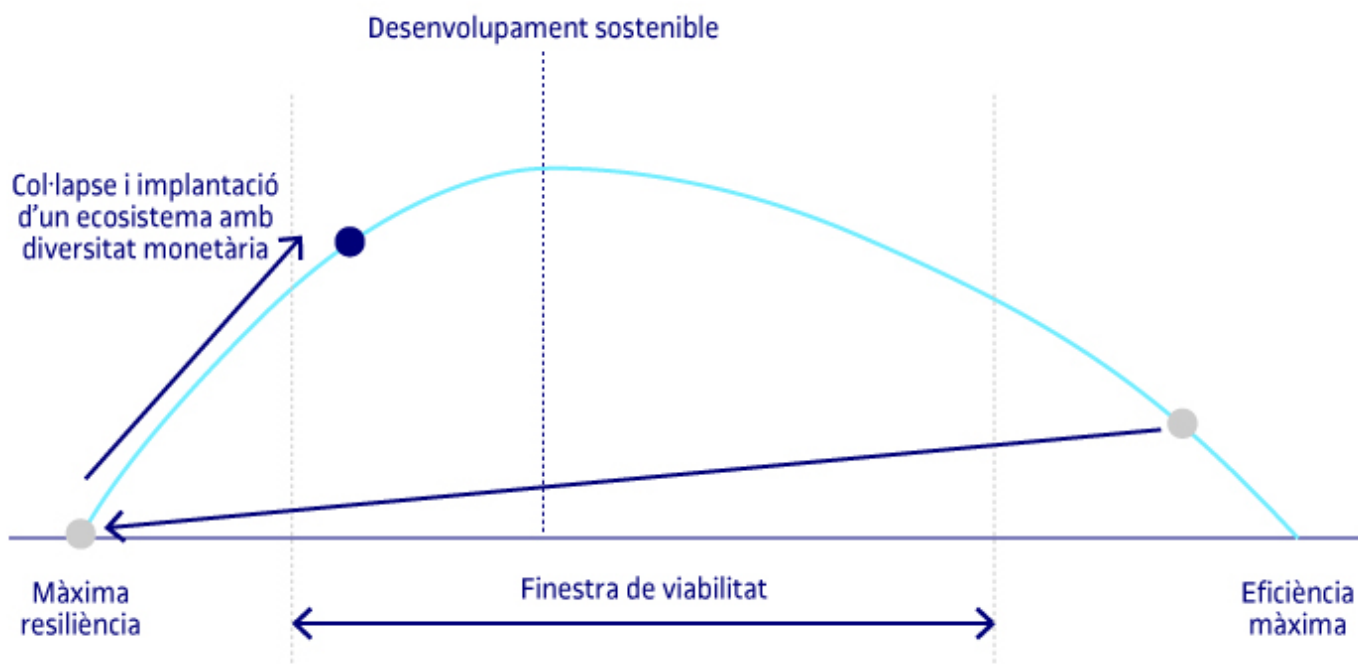

Figura 10

Un sistema monetari més sostenible tendiria a ser, doncs, un ecosistema amb una diversitat àmplia de monedes i d'agents amb diferents àmbits regionals, tots ells coexistint simultàniament (figura 11). Aquesta nova configuració aniria més enllà dels diners en forma de deute bancari monopolitzat per gegants financers o estats i seria una estratègia intel·ligent de diversificació i interconnectivitat, que ampliaria la resiliència de l'ecosistema monetari i, per tant, la sostenibilitat i el desenvolupament sostenible d'aquest.

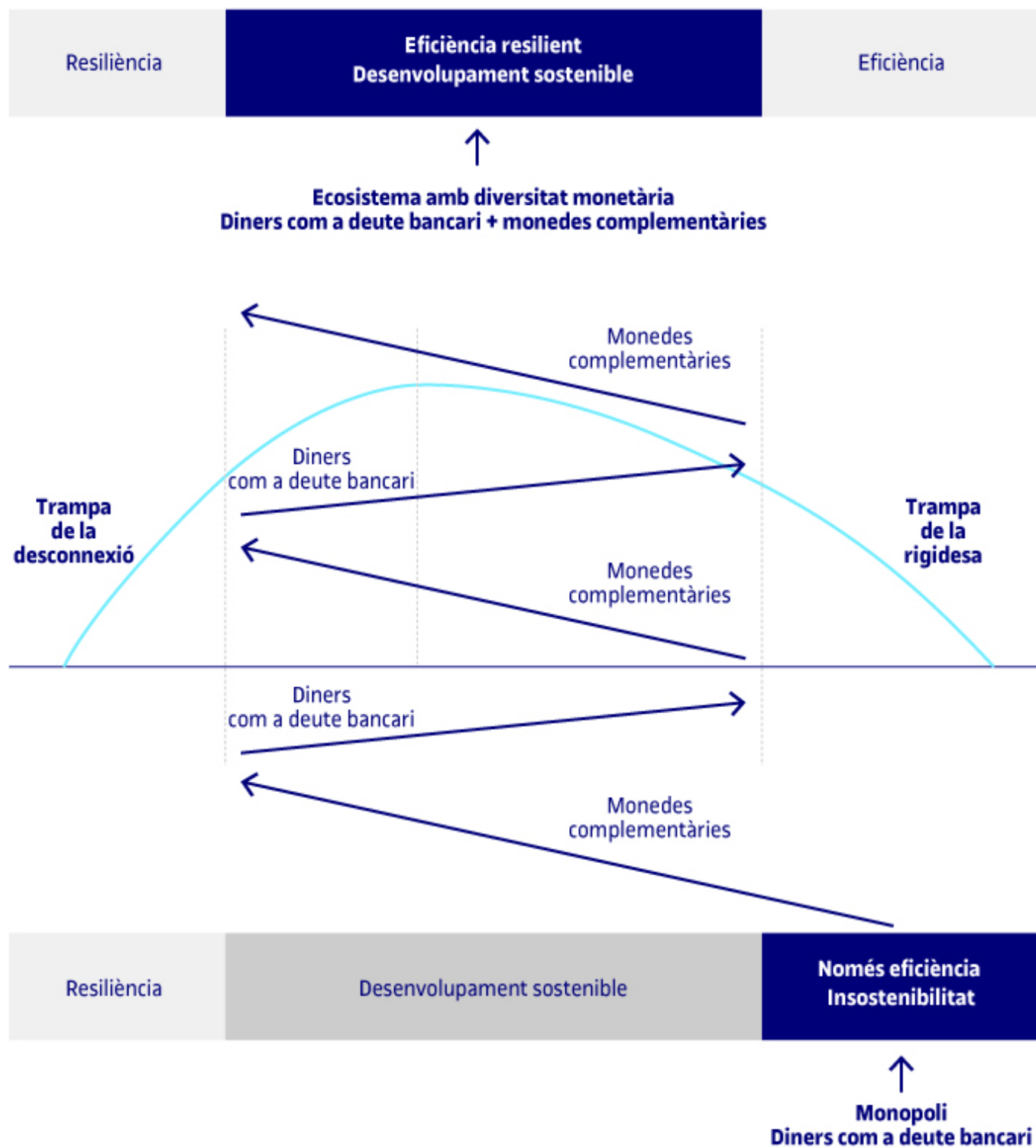

Figura 11

Lectures recomanades

- **Paiva, Ranulfo** (2015). *Como crear nuestro dinero y construir sostenibilidad.*
- **Paiva, Ranulfo i Córdoba, Karla** (2015). *Nuevo dinero para la sostenibilidad.*

1. Del monopoli a la diversitat monetària

1.4. La sostenibilitat de la diversitat monetària

1.4.4. Un canvi de valors

El canvi associat amb el corrent transformador, el de les monedes complementàries, perquè sigui autèntic i sostenible en el temps hauria d'anar acompanyat d'un canvi de valors. Aquests, com a precursors de les creences, les actituds i, per tant, les conductes, són els que garanteixen la continuïtat de les accions humanes d'una manera gairebé independent de l'entorn.

Per a això, s'hauria de passar de societats patriarcals a societats matriarcals. Les societats patriarcals (associades amb el monopoli monetari) representen una situació magnífica per a la revolució industrial, però promouen cicles d'expansió i de crisi, de concentració de la riquesa i de destrucció de la comunitat. Per contra, les societats matriarcals (associades amb l'ecosistema monetari del canvi transformador) són societats patriarcals per als assumptes a llarg termini però utilitzen diferents tipus de moneda per als intercanvis locals. Alhora, promouen l'estabilitat econòmica durant segles, generen benestar, i construeixen la comunitat i li donen suport.

Utilitzant el vocabulari taoista del yin i el yang, s'estableix la comparativa següent entre els diners de curs legal a què estem acostumats i el nou enfocament de canvi transformador: Es passaria de la recerca de la certesa a la capacitat per a tolerar l'ambivalència; de l'autoritat central a la confiança mútua; de les creences basades en la jerarquia a les creences basades en la igualtat; de la competència a la cooperació; del raonament analític a la intuïció i l'empatia; del pensament lògic i lineal al pensament emocional i no-lineal; de la causa i l'efecte a la sincronicitat; del reduccionisme (les parts expliquen el tot) a l'holisme (el tot explica les parts); de pensar que el que és gran és bonic a creure que la bellesa rau en el que és petit; del predomini de la tecnologia al predomini de les habilitats personals; del capital físic i financer (economia yang o eficiència) al capital natural i social (economia yin o resiliència); de les transaccions comercials als intercanvis comunitaris.

Si les monedes convencionals promouen un seguit de valors d'autopromoció i conservació, com ara l'autoritat central, la jerarquia, la competència, la causa-efecte, el reduccionisme i la tecnologia, les monedes complementàries inculquen una sèrie de valors totalment oposats, d'obertura al canvi i autotranscendència, com ara la confiança mútua, la igualtat, la cooperació, la sincronicitat, l'holisme i les habilitats interpersonals.

Lectura recomanada

Corrons, August (2017). «Análisis de la influencia de los valores humanos y las actitudes en el proceso de adopción de redes virtuales de intercambio no monetario». Tesis doctoral. Disponible a:
https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/461173/2018_Tesis_Corrns%20Gimenez_August.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.1. Introducció a les monedes complementàries

2.1.1. El concepte de complementarietat

El concepte de monedes complementàries va ser encunyat per Bernard Lietaer per a referir-se a:

«sistemes monetaris creats al marge de les monedes oficials d'un país, i que fomenten tant la realització de projectes econòmics, socials i mediambientals de caràcter regional, com la posada en valor d'actius i recursos que no es troben dins dels cercles o els circuits ordinaris d'intercanvi a causa de l'escassetat de la moneda oficial».

Bernard Lietaer

Les monedes complementàries s'anomenen sovint *alternatives*, *comunitàries*, *locals*, *solidàries* o *socials*, sigui per temes de tradició o per a reflectir els objectius que persegueixen els projectes en què s'utilitzen. En particular, el significat de cada un d'aquests qualificatius és el següent:

- **Alternatives:** perquè poden funcionar en comptes dels diners de curs oficial en certs contextos i en són una alternativa.
- **Comunitàries:** perquè poden funcionar en comunitats de persones o entitats que es relacionen directament i volen establir un mitjà d'intercanvi propi.
- **Locals:** perquè poden circular en llocs i espais delimitats geogràficament, en una localitat, un municipi...
- **Solidàries:** perquè poden fomentar els valors de la gratitud, l'ajuda mútua i l'altruisme, és a dir, la solidaritat entre les persones.
- **Socials:** perquè poden ser creades, emeses i controlades per grups socials, i fomentar la cohesió de les societats.

En aquest curs s'ha optat per a mantenir l'ús del qualificatiu **complementàries**, perquè és el que reflecteix millor una de les característiques principals d'aquest tipus de monedes: la complementarietat en relació amb els diners de curs oficial, als quals no volen substituir del tot en cap moment. La resta d'adjectius queden implícits, en més o menys grau, en el concepte general de monedes complementàries, ja que segons la tipologia del projecte i els objectius que es volen assolir, també promouen el caràcter alternatiu, comunitari, local, solidari i social.

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.1. Introducció a les monedes complementàries

2.1.2. Una ressenya històrica breu

Només en el període actual de la història les tres funcions dels diners es concentren en una única moneda oficial d'escala nacional. Al llarg de la major part de la història, diferents formes de diners han anat complint aquestes funcions per separat i s'han mantingut vigents durant segles i sense cap impediment.

Des d'un punt de vista genèric, ens podem remuntar als primers sistemes de bescanvi de la humanitat per a trobar la sistemàtica dels sistemes monetaris socials. Des de fa milers d'anys, diferents comunitats humanes han creat monedes pròpies amb la finalitat de satisfer les necessitats dels seus membres i protegir-se de la inestabilitat econòmica. Des de llavors, i fins als nostres dies, les monedes complementàries han experimentat nombroses vicissituds, i actualment es troben en moltíssims països del món. Les monedes nacionals, i també les supranacionals, han estat un obstacle clar per al seu desenvolupament, si bé no cal perdre de vista que alguns sistemes monetaris complementaris es basen en monedes que necessiten la redempció última en moneda oficial.

Així, per exemple, a l'antic Egipte es van utilitzar aquest tipus de monedes, i la seva existència va estar relacionada estretament amb la prosperitat econòmica del país. També a l'edat mitjana i en el sistema feudal es van utilitzar aquest tipus de sistemes monetaris. Un exemple emblemàtic de monedes se circumscriu al fet que les grans catedrals europees de l'edat mitjana es van finançar amb els anomenats **breakteats** o monedes locals, i que als treballadors se'ls remunerava amb aquestes monedes.

Hi ha diverses experiències documentades de l'ús de monedes complementàries, que es combinen amb diners convencionals, des dels anys trenta del segle xx: A Alemanya va sorgir el Wära, a Àustria el Wörgl, i altres als països escandinaus, Bulgària, Canadà, Dinamarca, Equador, Espanya, França, Itàlia, Mèxic, Països Baixos, Romania, Suècia, Suïssa, Finlàndia i la Xina. Aquestes monedes van respondre a la necessitat de tenir sistemes alternatius per a comprar béns per al proveïment familiar durant la depressió de 1929, si bé la majoria van ser prohibides pels governs nacionals després d'haver funcionat durant un temps. Avui dia només en sobreviu una: el Wir de Suïssa.

Després de mig segle, el 1983, Michael Linton va idear el LETS o **Local Employment and Trade System**, que va sorgir al Canadà i que actualment és un dels sistemes monetaris complementaris més difosos del món. Aviat es va estendre a Anglaterra, Nova Zelanda i Àustria, i més endavant va passar als Estats Units, Austràlia i Europa. De manera independent a França va aparèixer el SEL o **Système d'Échange Local**, al Japó el Fureai Ticket i als Estats Units altres sistemes que s'han fet molt populars com ara els Time Dollars i les Ithaca Hours.

La combinació de diners convencionals amb monedes complementàries funciona amb èxit tant en països poderosos econòmicament com en països d'economia dependent (Brasil, Tailàndia, Indonèsia i Senegal, entre altres). Han aparegut moltes monedes complementàries durant les èpoques de crisis econòmiques en què escassegen el treball remunerat i els diners. És el cas de l'Argentina, on el col·lapse econòmic de 2001 va impulsar que s'afegissin nous sistemes de crèdit alternatius, o monedes complementàries, als que ja existien i, en poc temps, van arribar a involucrar centenars de milers d'usuaris, fenomen que es va expandir cap a altres països de la regió. No obstant això, en un context de crisi econòmica, no és solament la gent de recursos escassos la que explora alternatives; la gran empresa capitalista també recorre a diferents maneres d'atreure i conservar la clientela. Les anomenades *milles* que s'atorguen a canvi d'haver comprat bitllets en una línia aèria, si bé en rigor no són diners, sí que atrauen cada vegada més viatgers freqüents. Tot i que els diners alternatius d'empreses capitalistes s'assemblen als diners complementaris en el sentit que, per a fer compres, s'utilitza una cosa diferent als diners convencionals, val la pena esmentar una diferència conceptual molt clara i rellevant: Els primers es van idear com a part de la competència capitalista, per lligar el client i perquè torni al mateix lloc on ja ha comprat, mentre que els segons busquen oferir al consumidor alternatives a la manca de diners i a la monopolització del mercat entre altres coses.

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.2. Tipologies

2.2.1. Les diferents tipologies

Vegem en primer lloc les quatre tipologies de monedes complementàries existents segons la classificació definida per Gill Seyfang i Noel Longhurst el 2013. Segons aquesta classificació, les monedes complementàries són intervencions destinades a enfortir la solidaritat local, oferir liquiditat addicional i incentivar motivacions mediambientals, i a més persegueixen el balanç triple dels àmbits d'actuació social, econòmic i mediambiental.

- 1. Sistemes de crèdit mutu.** Són sistemes monetaris fiduciaris creats pels seus membres. Aquests anuncien les ofertes i les demandes de béns i serveis en un directori, alhora que un sistema de comptabilitat central s'encarrega de registrar les transaccions. La moneda pròpiament dita es crea en el moment que es fa una transacció de compra / venda en la qual tant el comprador com el venedor es comprometen amb el sistema. Són sistemes basats en la confiança, en què la despesa d'un membre equival a l'assoliment d'un deute de la resta de membres. Tendeixen a existir en el context de la societat civil, sovint amb poc suport per part dels governs o d'altres fonts de finançament. El LETS és un dels sistemes de crèdit mutu més coneguts.
- 2. Bancs de temps.** Són iniciatives similars als sistemes de crèdit mutu en què els intercanvis es restringeixen únicament i exclusivament als serveis. Es tracta de sistemes d'intercanvi basats en el temps com a unitat de compte, que operen mitjançant una central que enllaça els serveis oferts i demandats. En aquests sistemes d'intercanvi, el temps val el mateix per a tothom, independentment del servei prestat. El temps es guanya ajudant altres persones o organitzacions i es pot gastar en els serveis que ofereixen la resta de membres. Els bancs de temps s'organitzen en barris o comunitats, sovint a càrrec de persones voluntàries, tot i que alguns també estan impulsats per institucions. Són sistemes que se centren sovint en un sector específic, com la salut, l'educació o la justícia, entre altres. Els seus objectius principals són la inclusió, la cohesió i la construcció de capital social.
- 3. Monedes locals.** Són sistemes monetaris delimitats geogràficament, que circulen dins d'una regió determinada. Tenen com a objectiu la promoció de l'activitat econòmica en aquesta zona, ja que donen suport a l'economia local, augmenten la velocitat dels intercanvis i en fomenten l'efecte multiplicador, la qual cosa evita que els diners marxin de la localitat. I tot això sense suplantar la moneda de curs oficial o el comerç interregional. Si bé moltes d'aquestes monedes adopten la forma de bitllets físics, hi ha altres casos en què es treballa únicament i exclusivament amb plataformes tecnològiques, com ara targetes de dèbit i telefonia mòbil. Durant els últims anys han sorgit iniciatives associades amb les administracions públiques, que han vist en aquest tipus de sistemes monetaris una oportunitat per a fer polítiques públiques que generin riquesa local, augmentin la recirculació monetària i apoderin el comerç i la població local.
- 4. Mercats de bescanvi.** Són un híbrid entre els sistemes de crèdit mutu i les monedes locals. Consten d'una infraestructura que facilita l'intercanvi de béns i serveis entre els participants en el marc d'un esdeveniment concret, com ara els mercats o les fires. S'associen amb iniciatives d'economia solidària de la societat civil, si bé també posen en relleu la possibilitat de promoure el desenvolupament sostenible mitjançant la reutilització de béns. Són monedes destinades a superar l'escassetat dels diners de curs oficial i a facilitar l'intercanvi entre un grup d'usuaris. Se solen associar amb el concepte de prosumidors, és a dir, persones que produeixen i consumeixen alhora.

Sistema
de crèdit mutu

Banc
de temps

Moneda local

Tipologia

Mercat
de bescanvi

Figura 12

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.2. Tipologies

2.2.2. Els bancs de temps

Es tracta de les monedes complementàries amb més nombre d'iniciatives a escala internacional, ja que representen el 50,2 % del total.

Els bancs de temps tenen com a unitat monetària fonamental el temps. Els participants obtenen un crèdit en temps per cada hora que destinen a ajudar algú, independentment del servei que prestin. Aquests crèdits es poden acumular per a usar-los en un futur, es poden transferir a una altra persona o es poden utilitzar per a comprar serveis d'altres membres. Això representa un rebuig radical als valors del mercat de treball, ja que el temps de qualsevol persona val el mateix.

Els bancs de temps fomenten tant la construcció de capital social com la inclusió i la cohesió pel suport entre veïns, l'assistència social, les activitats basades en la comunitat o el treball en programes de voluntariat recíproc.

Un dels primers exemples de banc de temps va tenir lloc al Japó a partir de 1973, el **Fureai Kippu**, si bé no es pot considerar el propulsor d'aquest tipus de sistemes. Als Estats Units, va ser Edgar Cahn qui va desenvolupar plenament la idea de bancs de temps, el 1986, amb l'objectiu d'aprofitar les habilitats i els recursos sense explotar als barris desafavorits, reconstruir les comunitats i restablir la dignitat de les persones excloses socialment. Aquest model es va expandir ràpidament pels Estats Units, i posteriorment, el 1997, va passar al Regne Unit, gràcies a David Boyle i la New Economics Foundation (NEF). Des de llavors, hi ha xarxes molt fortes i importants tant al Regne Unit com als Estats Units, les quals han desenvolupat noves metodologies i han millorat les pràctiques, alhora que han donat suport a nous projectes internacionals, com ara a Itàlia, Espanya, Portugal, Nova Zelanda, Finlàndia, Canadà i el Japó.

Lectura recomanada

Fitxa 13 (Julio Gisbert, Josefina Altés) – *Bancs del temps*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.2. Tipologies

2.2.3. Els sistemes de crèdit mutu

Es tracta de les monedes complementàries que ocupen la segona posició en nombre d'iniciatives internacionals, ja que representen el 41,3 % del total.

Els sistemes d'intercanvi mutu es creen durant el mateix acte de compra o despesa: El crèdit d'una persona és igual al debit d'una altra, de manera que els comptes sempre sumen zero. Tant el valor com la utilitat de la moneda es conserven gràcies a la confiança entre els membres per a complir els seus compromisos (o deutes).

Es tracta de sistemes que poden operar o no dins d'una zona geogràfica definida i que proporcionen als usuaris l'accés al crèdit sense interessos, el qual es pot gastar dins del cercle de comerços o usuaris inscrits al programa. Els membres anuncien les ofertes o demandes en un directori, de manera que quan es fa una transacció queda comptabilitzada en el mateix sistema, sigui per mitjà d'un talonari on s'apunten els participants i l'import de la transacció, o per mitjà de la tecnologia. Alguns projectes vinculen el valor de la seva moneda a la moneda nacional; altres prefereixen un sistema basat en el temps (com el cas particular dels bancs de temps); i alguns fins i tot barregen el temps amb els valors propis de la moneda.

Tot indica que, si bé els intercanvis mutus estan adreçats clarament a donar suport a les economies locals, el que té més impacte en les xarxes socials que fomenten són els beneficis socials i d'impuls de la comunitat.

L'exemple més conegut és el LETS, que va néixer a l'illa de Vancouver, al Canadà, el 1983, creat per l'activista comunitari Michael Linton. El propòsit inicial va ser que es convertís en una moneda d'emergència durant la recessió. El LETS, generalment sorgit de la societat civil, es va estendre ràpidament pel Canadà, el Regne Unit, Nova Zelanda i Austràlia durant els anys vuitanta i noranta, gràcies a les xarxes d'activistes verds. El creixement del LETS va assolir el punt àlgid al Regne Unit al final de 1990, però fins al cap d'uns anys no va arribar a la maduresa a la resta d'Europa. Hi ha adaptacions del LETS a França, Hongria, Alemanya, Àustria, Suïssa i Austràlia, i models similars que han sorgit a Sud-àfrica, el Japó i Canadà. Altres països s'han inspirat en el LETS, la qual cosa ha donat lloc a noves formes i sistemes híbrids. Així, per exemple, el model CES o **Community Exchange Systems** està inspirat en els LETS i proporciona una plataforma electrònica en la qual pot tenir lloc l'intercanvi mutu. Aquest sistema es va originar a Sud-àfrica, però s'ha estès arreu del món i ha estat i és utilitzat per molts dels sistemes d'intercanvi mutu existents.

Les característiques i els avantatges dels sistemes LETS es poden resumir en els punts següents:

- No hi haurà mai cap manca de crèdit dins d'una comunitat de comerciants, ja que són possibles totes les transaccions legítimes.
- L'assignació de crèdits està determinada, de manera democràtica i descentralitzada, pels seus participants d'acord amb els reglaments i nivells de confiança mútua.
- Els participants poden estalviar perquè eviten costos d'interès i taxes de transaccions bancàries.
- Els participants poden evitar els efectes adversos de factors externs, com ara la inflació monetària, les polítiques restrictives de crèdit bancari o les inestabilitats econòmiques i financeres mundials.

No obstant això, hi ha diferents factors importants que cal tenir en compte per a la posada en marxa d'un sistema LETS:

- Evitar els errors fonamentals de generar expectatives excessives i d'aferrar-se al disseny inicial del sistema, el qual ha de ser flexible i adaptar-se als contextos socioeconòmics locals.
- Introduir la gent en el sistema de manera adequada, explicant als nous socis com funciona i confirmant que ho entenen.
- Gestionar professionalment el sistema, elaborant materials publicitaris i directoris ben dissenyats, com també organitzant festes i viatges perquè els socis es coneguin.
- Tenir prou diversitat de capacitats ofertes per a cobrir les necessitats de la gent (producció d'aliments, serveis de reparació, reciclatge i reutilització...).
- Tenir un esperit ben definit i compartit, establint un consens sobre el mecanisme i l'objectiu del sistema.
- Comunicar als socis el que s'aconsegueix amb el sistema LETS (transacció de béns i serveis no professionals que no es vendrien amb diners de curs legal).

- Tenir cura dels socis actius, intervenint perquè els que tenen talents i capacitats que tothom vol no acabin acumulant massa saldo positiu, es cansin d'oferir el servei i abandonin el sistema.

Lectures recomanades

- Fitxa 12 (Noemí González, Israel Sánchez, Marcos Rivero) – *Sistemes d'intercanvi (LETS)*
- Fitxa 15 (Susana Martín) – *Sistemes de crèdit mutu i intertrading*
- **Paiva, Ranulfo** (2015). *This is the mutual credit clearing system.*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.2. Tipologies

2.2.4. Les monedes locals

Es tracta de les monedes complementàries que ocupen la tercera posició en nombre d'iniciatives a escala internacional, ja que representen el 71 % del total.

Els sistemes de moneda local circulen exclusivament dins d'una regió delimitada geogràficament per tal d'augmentar el multiplicador econòmic local i el suport a les empreses de la zona. En alguns casos, tot això s'aconsegueix mitjançant la conversió en moneda nacional, creant vals d'intercanvi local que només es poden utilitzar dins de certes àrees o en les empreses participants. Un cop emesos, circulen lliurement fins que es converteixen de nou en moneda nacional. En altres casos, s'aconsegueix amb programes d'ajuda o de finançament injectats per l'Administració pública.

Aquestes monedes tenen el propòsit de complementar la moneda nacional i augmentar la velocitat dels intercanvis locals, però sense suplantar la moneda nacional o el comerç interregional. Es presta una atenció especial a les característiques de seguretat, fins al punt que hi ha molts sistemes que utilitzen impressores de divises convencionals per a produir bitllets, és a dir, a prova de falsificacions.

La categoria de monedes locals inclou el projecte Ithaca Hours, que va néixer a Ithaca, a l'Estat de Nova York, el 1991. Hi ha també altres projectes als Estats Units, al Canadà i en altres països, la majoria dels quals estan lligats a grups ecologistes i alternatius, que utilitzen la moneda local per a impulsar l'activitat econòmica de la zona. El sistema alemany Regiogeld (diners regionals) és un projecte que se centra més en el desenvolupament econòmic local i que té una xarxa forta d'intercanvi. Els bancs comunitaris del Brasil, que formen part d'un moviment basat en l'economia solidària per a afavorir el desenvolupament econòmic i l'apoderament ciutadà, tenen com a objectiu impulsar l'activitat econòmica local en regions marginals.

El model de les Transition Currencies va arribar al Regne Unit el 2007 i ha anat creixent en forma de diferents monedes. Encara no hi ha cap activitat de xarxa formal entre elles, i l'aprenentatge i l'experimentació es comparteixen amb mecanismes de pagament electrònic per a augmentar la captació d'usuaris. Totes aquestes monedes estan associades, en més o menys grau, amb el decreixement de les ciutats en transició, i el seu objectiu és augmentar la capacitat de recuperació econòmica local.

Recentment han sorgit iniciatives associades amb les administracions públiques, que veuen en aquest tipus de sistemes monetaris una oportunitat per a fer polítiques públiques que generin riquesa local, augmentin la recirculació monetària i apoderin el comerç i la població local.

Lectures recomanades

- Fitxa 09 (Lluís Muns) – *El multiplicador econòmic a escala local*
- Fitxa 19 (Andreu Honzawa) – *Monedes locals i complementàries com a política pública*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.2. Tipologies

2.2.5. Els mercats de bescanvi

Es tracta de les monedes complementàries que ocupen l'última posició en nombre d'iniciatives a escala internacional, ja que representen l'1,4 % del total.

Els mercats de bescanvi són un híbrid entre les monedes locals i els sistemes de crèdit mutu, i comprenen una infraestructura nova perquè les persones puguin intercanviar béns i serveis dins d'un esdeveniment específic, en un lloc limitat, sense necessitat de moneda convencional. Els usuaris dels mercats de bescanvi s'uneixen a un club local en el qual aconsegueixen la moneda local (préstecs sense interessos) que els serveix per a consumir en els mateixos mercats. Es tracta de monedes que posteriorment no són convertibles en moneda oficial.

Els mercats de bescanvi van sorgir per primera vegada el 1995 a Bernal (Buenos Aires) com una iniciativa de sostenibilitat impulsada per una ONG ambiental. Van aparèixer en un context de desindustrialització i crisi fiscal, es van expandir ràpidament durant el col·lapse financer argentí de 1999 a 2002, i es van convertir en un estil de vida per a un grup demogràfic molt ampli. No obstant això, els clubs de bescanvi argentins van ser castigats per la rivalitat entre xarxes i van patir un col·lapse catastròfic de credibilitat el 2002. Tanmateix, alguns sistemes argentins encara perduren, i s'han adoptat models similars a Veneçuela i Mèxic, on es mantenen associats estretament amb les idees de l'economia solidària. Els mercats de bescanvi informals també són operatius en altres països de l'Amèrica del Sud. I han sorgit al Quebec (Canadà), regió amb un moviment fort d'economia social. Tot i així, al Canadà, aquest sistema posa més èmfasi en el suport al desenvolupament sostenible per mitjà de la reutilització de béns que la ideologia de solidaritat econòmica que impulsa els sistemes de Mèxic i de l'Amèrica del Sud.

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.3. Característiques

2.3.1. L'àmbit d'actuació principal

Segons la tipologia i la configuració del disseny inicial, les monedes complementàries poden fomentar, en més o menys grau, els àmbits d'actuació social, econòmic i mediambiental. I, per tant, poden tenir una visió més o menys holística, segons el grau d'equilibri d'aquests tres àmbits.

Àmbit d'actuació social

- Per a alguns autors, l'objectiu principal de les monedes complementàries és millorar el benestar social de les comunitats en les quals circulen, ja que permeten suplir necessitats psicològiques com el reconeixement, el sentit de pertinença i l'autoestima per mitjà de la interacció social i no de l'individualisme i el consumisme material. Això es pot produir per diferents vies, com ara amb actes de solidaritat entre veïns que promouen un sentit de comunitat i la construcció de confiança entre els participants. Les iniciatives d'aquest tipus són especialment útils en àrees en què les comunitats s'han fragmentat o hi ha poca confiança entre grups socials, ja que permeten la participació de grups exclosos.
- Atès que qualsevol persona té alguna cosa que oferir, incloent-hi les habilitats que no es valoren en el mercat de treball formal, les monedes complementàries permeten l'apoderament de grups exclosos socialment i impulsen així l'autoestima, la confiança, la participació social i el benestar. Aquests aspectes, fins i tot en les petites interaccions que es deriven de les transaccions amb una motivació més econòmica, se sumen al creixement de l'esperit comunitari i les xarxes d'amistat.
- La conducta prosocial és el conjunt de comportaments que les persones fan de manera voluntària a favor dels altres, en què, objectivament, s'aconsegueix un benefici per a aquests, amb independència que, en la majoria dels casos, aquest comportament prosocial reverteixi en benefici seu. Els principis d'altruisme, solidaritat i ajuda mútua són els que inspiren precisament comportaments prosocials com els que poden tenir lloc mitjançant l'ús de sistemes monetaris complementaris.

Àmbit d'actuació econòmic

- Moltes organitzacions esmenten les monedes complementàries com un instrument per a construir circuits locals de valor econòmic que eviten que la riquesa flueixi fora de la comunitat, per a generar un efecte multiplicador en l'economia local i per a promoure la localització de processos.
- Així mateix, el treball informal, l'intercanvi d'habilitats, el voluntariat i el treball domèstic, tots ells crucials per a l'economia de mercat, es poden valorar, reconèixer, recompensar i fins i tot intercanviar gràcies a les monedes complementàries. Això pot ajudar a contrarestar l'explotació de la mà d'obra per mitjà de l'ocupació formal i ajudar a establir relacions econòmiques en què es valori la cooperació i l'intercanvi.
- Cal afegir també que aquest tipus de monedes ofereixen un mitjà complementari d'accés a béns i serveis a persones que estan excloses financerament o que no poden trobar ocupació formal. De la mateixa manera, s'argumenta que les monedes complementàries poden donar suport al desenvolupament econòmic sostenible de les petites empreses locals que mostren més lleialtat a les comunitats de la zona, mitjançant sistemes de crèdit mutu, la qual cosa permet que les empreses comerciïn entre elles sense necessitat de diners convencionals. Algunes d'aquestes monedes fins i tot donen suport específicament a les empreses socials i als negocis amb un enfocament sostenible.

Àmbit d'actuació mediambiental

- Les monedes complementàries tenen impactes ambientals positius, ja que redueixen la petjada ecològica gràcies a la creació de models de consum més locals i a la substitució de les importacions, cosa que redueix l'energia necessària per al transport. Així mateix, faciliten l'intercanvi de recursos i la disponibilitat d'un mercat per a la venda de productes produïts localment amb recursos locals, i fins i tot la reutilització.
- Algunes monedes complementàries afavoreixen un comportament més ecològic, com ara, incentivant els ciutadans a participar en programes de reciclatge o estimulants la compra de productes més sostenibles i l'ús del transport públic. Així mateix, les monedes complementàries poden fomentar el desenvolupament de noves tecnologies més ambientals, com ara, en el cas de les energies renovables, augmentant la inversió de capital mitjançant l'emissió de notes basades en la producció d'energia.

Figura 13

Lectures recomanades

- Fitxa 03 (Enric Montesa, Josep Albinyana) – *Diners i sostenibilitat mediambiental*
- Fitxa 17 (Susana Martín) – *Qüestions laborals: cobrar salaris en moneda social?*
- Fitxa 18 (Enric Montesa) – *Monedes socials i complementàries en l'empresa*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.3. Característiques

2.3.2. El procés d'emissió

Independentment de la tipologia i de l'àmbit d'actuació principal al qual vulguin donar resposta, les monedes complementàries poden tenir diferents processos de creació o emissió monetària.

- **Monedes basades en un crèdit compartit.** És el cas dels sistemes de crèdit mutu, els bancs de temps i els mercats de bescanvi. En aquests casos, la moneda representa un deute d'intercanvi amb altres membres de la mateixa comunitat i es computa com un haver o saldo positiu del membre que ofereix el producte o servei, i un deure o saldo negatiu del membre que el rep.
- **Monedes basades en diners de curs oficial.** Es tracta de la modalitat més senzilla i solvent d'implantar, ja que inclou una confiança generalitzada en el valor dels diners convencionals. El procés s'inicia adquirint o donant suport a l'emissió monetària amb un fons de moneda de curs oficial, que s'utilitza en un àmbit territorial determinat, generalment local o comarcal, entre els actors econòmics que participen en el sistema. Un dels criteris de viabilitat per als comerços és que aquestes monedes solen ser intercanviables posteriorment en moneda de curs oficial, sovint amb un percentatge de penalització per liquidació que serveix per a la sostenibilitat del sistema.
- **Monedes fiduciàries.** Es tracta de valors de canvi creats sense cap tipus de suport i introduïts en un circuit per a ser emprats com a mitjà d'intercanvi de béns i serveis. En aquest cas els participants reben una quantitat idèntica quan es registren en el sistema, o bé l'obtenen periòdicament en forma de renda bàsica, entre altres.
- **Monedes basades en béns.** Aquestes monedes s'emeten recolzades per un bé determinat, i d'acord amb l'existència d'aquest en quantitat suficient. Així, per exemple, l'energia elèctrica, els productes en estoc que una empresa no ha venut o la producció agrícola d'un col·lectiu, entre altres. És un sistema poc emprat a l'Estat espanyol i, en general, aliè a les possibilitats d'intervenció dels actors públics.
- **Monedes emeses com a deute.** Es dona suport a la moneda com un bo per a finançar determinats projectes. La moneda actua com a document diferit de cobrament d'un dipòsit inicial en diners de curs oficial i circula entre els actors que accepten la confiança en aquest deute. El cobrament es pot dur a terme finalment en béns o serveis o recuperant l'aportació inicial en la moneda de curs oficial. És una modalitat que pot tenir sentit en el cas del finançament d'administracions locals molt endeutades que hagin de fer front a exigències de liquiditat o projectes comunitaris.

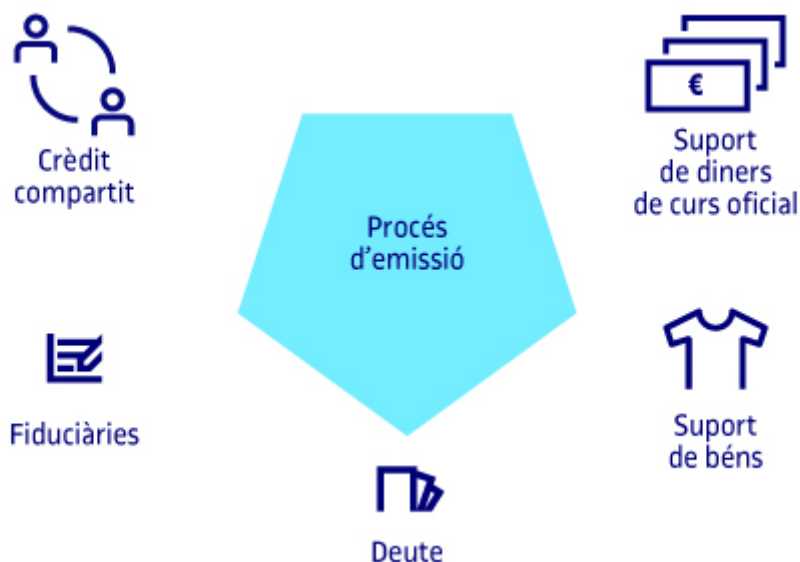

Figura 14

Lectures recomanades

- Fitxa 14 (Susana Martín) – *Suport de la moneda*
- Fitxa 22 (Susana Martín) – *Bitcoin*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.3. Característiques

2.3.3. Els dissenys híbrids

Les quatre tipologies de monedes complementàries (bancs de temps, sistemes de crèdit mutu, monedes locals i mercats de bescanvi), com també la caracterització segons l'àmbit d'actuació principal (social, econòmic i mediambiental) i el procés d'emissió (crèdit compartit, monedes basades en diners de curs oficial, monedes fiduciàries, monedes basades en béns i monedes emeses com a deute), no són grups aïllats ni independents, sinó al contrari, es poden combinar entre ells.

Si apostem per un disseny que sigui realment sostenible, cal obrir el punt de mira i configurar un sistema monetari complementari híbrid, que inclogui una o diverses tipologies alhora, que actuï tant en l'àmbit econòmic com en el social i el mediambiental, i que empli el procés d'emissió monetària que s'ajusti millor als objectius establerts, entre molts altres factors. No hi ha models estàndard de monedes complementàries i, per tant, no hi ha projectes completament idèntics. Poden ser molt semblants, gairebé iguals, però la conjuntura socioeconòmica de l'entorn on s'implanten les monedes complementàries serà determinant per a caracteritzar el projecte resultant i, per tant, per a convertir-lo en un projecte únic. Es tracta de models híbrids derivats de la combinació de diferents classificacions i caracteritzacions, fets a mida segons els objectius establerts, els agents implicats i els recursos disponibles, entre molts altres aspectes.

Lectures recomanades

- Fitxa 16 (Susana Martín) – *Procés de desenvolupament d'una moneda complementària*
- Fitxa 20 (José Luis Fernández) – *Avaluació de resultats: Fugir del criteri PIB*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.4. Evolució històrica i situació actual

2.4.1. La situació actual a escala internacional

En un estudi fet per Gill Seyfang i Noel Longhurst el 2013 es va quantificar i avaluar la situació dels sistemes de monedes complementàries a escala internacional. És un dels pocs estudis que presenta una visió global, cosa que permet homogeneïtzar els resultats obtinguts. Si bé mostra dades de 2013, la seva anàlisi comparativa proporciona una visió conjunta i relativa del fenomen que representen les monedes complementàries a escala internacional.

Es tracta d'un estudi en el qual es van comptabilitzar, per a un determinat país, els sistemes monetaris complementaris que presentaven com a mínim cinc projectes actius el 2013. Per tant, en aquesta anàlisi no s'inclouen les iniciatives emergents o amb menys de cinc projectes actius en un mateix país, ni tampoc els sistemes d'intercanvi comercial (monedes complementàries d'índole merament capitalista), ni els programes de fidelització basats en incentius per a la compra de béns i serveis sostenibles o el reciclatge.

Tenint en compte aquests condicionants, hi ha 38 grups de monedes de base nacional en 23 països dels sis continents, la qual cosa representa un total de 3.418 projectes o iniciatives locals. Per grup de monedes s'entén el conjunt de com a mínim cinc projectes, de la mateixa índole, actius el 2013 en un mateix país. Cadascuna de les iniciatives es cataloga dins d'una de les quatre tipologies de monedes complementàries presentades anteriorment en aquest curs (sistemes de crèdit mutu, bancs de temps, monedes locals i mercats de bescanvi).

La tipologia més habitual de moneda complementària correspon als bancs de temps, amb 1.715 projectes (50,2 % del total), repartits en 11 països i 4 continents, seguit dels sistemes de crèdit mutu, que representen 1.412 projectes (41,3 % del total), inclosos en 14 països i 5 continents. Els sistemes de moneda local són el tercer grup de monedes complementàries i comprenen 243 projectes (7,1 % del total) en 6 països i 4 continents. I en darrer lloc hi ha els mercats de bescanvi, que representen 48 projectes (1,4 % del total), que operen en 4 països de 2 continents.

Europa té el nombre més elevat de projectes, amb 2.333 iniciatives d'un total de 3.418 (és a dir, el 68,3 %), dels quals més de la meitat (54,1 %) són sistemes de crèdit mutu, el 44,4 % són bancs de temps i únicament l'1,5 % són monedes locals. A continuació segueix Àsia amb el 16,6 % dels projectes de monedes complementàries, dels quals més de dos terços (68,7 %) són bancs de temps, el 23,4 % són monedes locals i la resta sistemes de crèdit mutu. Amèrica del Nord és la tercera regió més poblada pel que fa a monedes complementàries, amb un 9,8 % dels projectes, dels quals la gran majoria (79,3 %) són bancs de temps (sobretot als EUA). Amèrica del Sud representa el 2,7 % dels projectes de monedes complementàries, i són exclusivament de monedes locals (64,5 %) i de mercats de bescanvi (35,5 %). Austràlia i Nova Zelanda tenen tan sols l'1,7 % de les iniciatives del món, dividides entre sistemes de crèdit mutu (57,9 %) i bancs de temps (42,1 %). Finalment, els països de l'Àfrica tracten exclusivament amb sistemes de crèdit mutu i representen el 0,9 % del total a escala internacional.

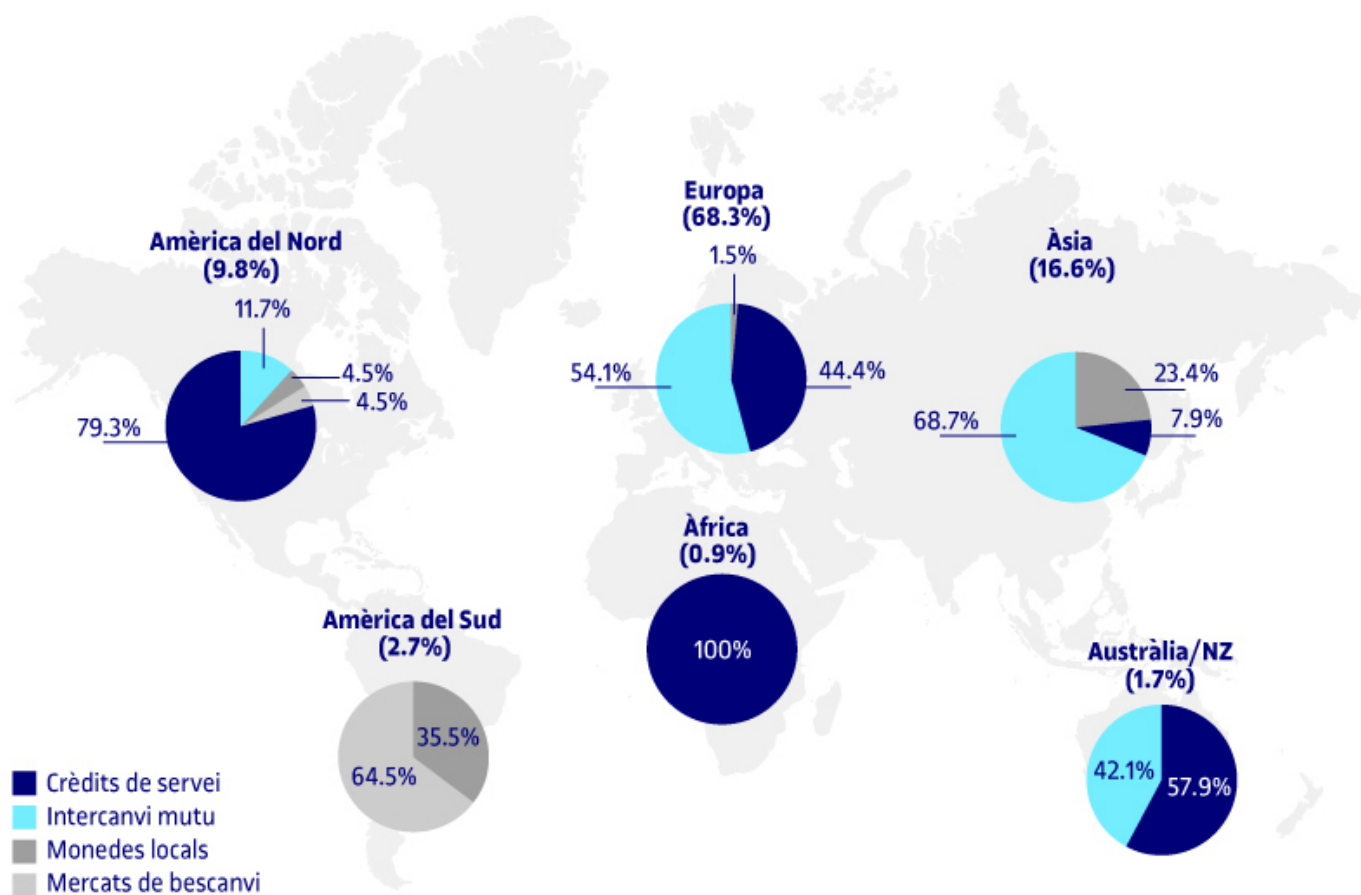

Figura 15. Distribució geogràfica de les monedes comunitàries, per regió i tipus.

Lectures recomanades

- Fitxa 21 (Susana Martín) – *WIR: Model de moneda complementària per a empreses*
- Fitxa 23 (Susana Martín) – *Banc Palmas al Brasil*
- Fitxa 25 (Yasuyuki Hirota) – *Chiemgauer (Baviera, Alemanya)*
- Fitxa 26 (Domenico Pelleteri) – *El Bristol Pound*
- Fitxa 27 (Tito M. Daniel) – *Sistemes d'intercanvi empresarial: Sardex (i RES)*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.4. Evolució històrica i situació actual

2.4.2. L'evolució històrica a escala internacional

Les quatre tipologies de monedes complementàries han viatjat d'un país a un altre durant aproximadament les tres últimes dècades, i s'han anat adaptant i evolucionant al llarg del camí.

Vegem a continuació la situació actual dels 38 grups de moneda de base nacional identificats en l'estudi que van dur a terme Seyfang i Longhurst el 2013, especificant si estan creixent, en fase d'estabilitat o si bé ja han tocat sostre pel que fa al nombre total de projectes. L'estudi revela que, en general, la majoria (52,6 %) dels grups identificats estan en fase de creixement, el 21,1 % estan estabilitzats i el 26,3 % estan per sota d'un màxim anterior, és a dir, en fase de decreixement. Tot això independentment de la tipologia de moneda tractada i la seva ubicació.

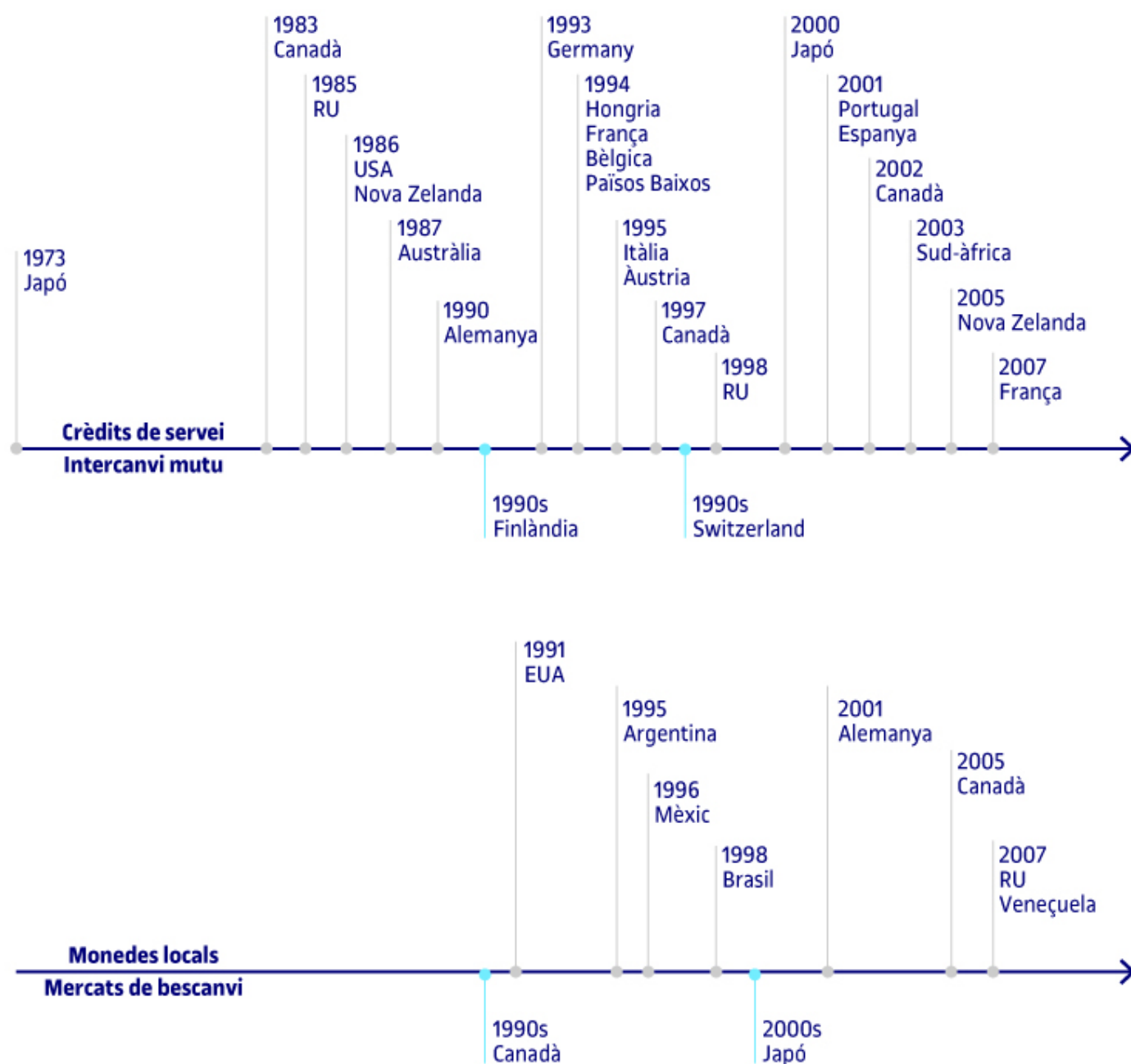

Figura 16. Cronologia de la distribució geogràfica de les monedes comunitàries.

L'anàlisi de la trajectòria de desenvolupament dels 38 grups nacionals organitzats per continents ofereix algunes particularitats. Així, per exemple, els grups nord-americans es troben majoritàriament en fase creixement (66,7 %). En el cas dels grups europeus es detecta una proporció lleugerament més baixa en fase de creixement (55,6 %), en paral·lel amb una xifra gens menyspreable de grups estabilitzats (27,8 %). Àsia i Austràlia / Nova Zelanda mostren una proporció més elevada dels grups de moneda de base

nacional en decreixement (75,0 % i 66,7 % respectivament), i Amèrica del Sud té un nombre aproximadament igual en cadascuna de les tres categories de creixement.

D'altra banda, l'anàlisi de la trajectòria de desenvolupament dels 38 grups nacionals organitzats per tipologies de monedes complementàries ofereix una altra perspectiva. De les quatre tipologies, els bancs de temps sembla que experimenten el creixement més elevat, amb 10 de les 12 agrupacions nacionals en creixement (83,3 %), i la resta es manté estable. La història dels sistemes de crèdit mutu és més equilibrada, amb un 43,8 % dels 16 grups en fase de creixement i el mateix nombre en declivi, mentre que un 12,5 % roman estable. Les 6 xarxes de moneda local mostren un panorama similar, amb un 33,3 % en cada categoria de creixement. De les 4 xarxes nacionals de mercat de bescanvi, una (25 %) està creixent i dues (50 %) són estables, mentre que una altra ha arribat al punt màxim (25 %).

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.4. Evolució històrica i situació actual

2.4.3. La situació actual a escala nacional

Al final de 2014 Neil Hughes va dur a terme un treball en el qual s'analitzava la situació de les monedes complementàries espanyoles (figura 17). Per a això es va fer un recompte de les iniciatives existents en les diferents bases de dades nacionals. Es va obtenir un total de 372 iniciatives, de les quals 290 eren bancs de temps; 71, sistemes de crèdit mutu; i 11, xarxes d'intercanvi. Cadascuna d'aquestes iniciatives es va situar en la comunitat autònoma corresponent, la qual cosa va posar de manifest que es tracta d'un fenomen que abraça tota la geografia nacional. La regió més activa és Catalunya, amb un total de 97 iniciatives en funcionament (71 bancs de temps, 23 sistemes de crèdit mutu i 3 xarxes d'intercanvi). A continuació, hi ha Andalusia i Madrid. Tal com s'ha comentat anteriorment, els bancs de temps són la tipologia d'iniciatives més habitual a Espanya. Dels 290 bancs de temps comptats, 223 tenen dependència municipal. És important destacar que en el moment en què es va fer aquest estudi no hi havia identificada cap iniciativa que representés una tipologia de moneda local, si bé ja és conegut que avui tenim una mostra clara de la seva existència en els casos de Barcelona i Santa Coloma de Gramenet, entre altres.

Figura 17

Es van identificar tres períodes històrics vinculats amb auges significatius dels sistemes monetaris complementaris. El primer va tenir lloc durant la Guerra Civil, el segon al final dels anys noranta del segle xx amb l'aparició dels primers models de bancs de temps municipals, i el tercer ha sorgit recentment, el 2008, com a conseqüència de la crisi econòmica. És precisament a partir d'aquest tercer període quan aquest tipus d'iniciatives han crescut més. En particular, el creixement més important ha estat el dels sistemes de crèdit mutu, els quals han augmentat de quatre el 2009 a més de setanta al final de 2014.

D'altra banda, l'origen que ha impulsat les diferents tipologies d'iniciatives és molt divers. Així, per exemple, els bancs de temps es van inspirar en l'experiència italiana, mentre que els sistemes de crèdit mutu es van basar en les iniciatives del Brasil i en el moviment de ciutats en transició del Regne Unit. Es va identificar una gamma extensa d'objectius perseguits per aquest tipus d'iniciatives, tant econòmics com ambientals i socials, incloent-hi la lluita contra l'exclusió social, la localització de l'economia, la creació de capital social i la promoció de la sostenibilitat. Sense cap mena de dubte, la crisi de 2008 ha estat un factor crucial en l'evolució dels sistemes monetaris complementaris a Espanya. La manca de liquiditat produïda per una combinació creditícia i

d'austeritat política ha estat la gran catalitzadora del creixement recent dels bancs de temps i els sistemes de crèdit mutu, com també d'altres solucions i propostes innovadores. Quant a la seva rellevància en l'àmbit econòmic i social, la creació recent de les iniciatives i la capacitat limitada d'actuació d'aquestes sembla que corroboren altres estudis previs que en qüestionen l'impacte sobre el benestar social. Així, per exemple, els problemes d'atur elevat i pobresa són multidimensionals, i necessiten molt més que instruments alternatius d'intercanvi per a poder ser tractats amb èxit. No obstant això, malgrat aquestes limitacions, les iniciatives espanyoles tenen un paper educatiu i polític important. Qüestionant els principis que sustenten les transaccions econòmiques en la societat capitalista contemporània, com ara la maximització de l'interès i el benefici propis, les iniciatives de monedes complementàries són fonamentals per a buscar noves maneres de fer les coses. Tot això sobre la base de valors progressistes com la justícia social i la sostenibilitat ambiental, i enviant un missatge a la societat sobre la possibilitat de construir alternatives a les relacions socials capitalistes.

Si bé no són alternatives econòmiques duradores enfront d'un sistema fort de moneda oficial, les monedes complementàries representen sistemes de diners útils per a aspirar a un futur més sostenible i local. En trobem exemples (figura 16) tant a Catalunya com a Madrid, on el mercat social i els moviments d'ecoxarxes (*ecoredes*) han experimentat un creixement significatiu durant els últims anys. En aquest sentit, el moviment del 15M té un paper important, ja que fa servir els bancs de temps per a ajudar a crear teixit comunitari dins de les ciutats, fomentar l'autoestima individual i la reciprocitat, com també l'autoorganització i l'horitzontalitat entre les persones. Iniciatives com la Asociación para el Desarrollo de Bancos de Tiempo (ADBT), l'Asociación Salud y Familia (ASF), les cooperatives integrals que es comencen a estendre més enllà de Catalunya (CIC) i l'expansió dels mercats socials, són en general un bon auguri per al futur dels sistemes monetaris complementaris a Espanya.

Madrid i centre

Andalusia i Extremadura

Canàries

Catalunya i Aragó

Nord

Comunitat Valenciana i Múrcia

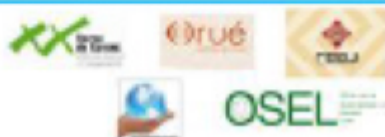

Figura 18

Lectures recomanades

- Fitxa 24 (Jordi Flores) – *Ecocarxes Catalunya: un model d'intertrading*
- Fitxa 27 (Josep Lluís de la Rosa) – *Sistemes d'intercanvi empresarial: RES (i Sardex)*
- Fitxa 28 (Susana Martín) – *Demos, una moneda social per a la renda bàsica*
- Fitxa 29 (Lluís Muns, Andreu Honzawa) – *Santa Coloma de Gramenet*
- Fitxa 30 (Susana Martín) – *Eurocat: una moneda catalana complementària a l'euro*
- Fitxa 31 (Ton Dalmau) – *La moneda social «La Turuta»*

2. En un ecosistema de monedes complementàries

2.4. Evolució històrica i situació actual

2.4.4. La caracterització del cicle de vida

L'experiència de determinats projectes de monedes complementàries permet veure que la vida útil d'iniciatives d'aquesta índole sol ser curta. Això és clarament evident en alguns casos com el LETS al Regne Unit i les monedes locals als Estats Units. Així, per exemple, les avaluacions del LETS al Regne Unit n'han posat de manifest el potencial, però també n'han identificat les barreres internes i externes que impedeixen que assolixi els impactes volguts inicialment. Aquestes iniciatives s'han limitat a ser marginals, però tanmateix eficaces, i, per tant, han decebut les persones que esperaven impactes significatius després de la seva implantació generalitzada. En aquest sentit, sembla que assistim al cicle de vida natural de les iniciatives experimentals de desenvolupament comunitari, en què les bones idees atreuen inicialment l'atenció, mostren un augment de l'interès dels usuaris i creixen (sempre que vagin acompanyades de finançament per a la creació de les xarxes i la formació dels usuaris). A continuació, les iniciatives s'estanquen perquè no aconsegueixen la massa crítica necessària per a la seva implantació generalitzada, de manera que a poc a poc decreixen, ja que els participants se n'allunyen i s'apropen a altres projectes prometedors que se'ls ofereixi. Els cicles de vida no solen anar més enllà dels quatre o cinc anys.

Malgrat això, també hi ha exemples d'iniciatives que estan en evolució i creixement permanents, i s'estabilitzen durant anys en determinats països, com ara el Wir a Suïssa. Per tant, del que hem esmentat anteriorment no es pot concloure que la trajectòria de qualsevol projecte de moneda complementària sigui sempre la d'auge i caiguda, perquè fins i tot hi ha indicis de la recuperació del creixement d'alguns sistemes que semblava que ja havien tocat sostre, com és el cas del bescanvi argentí. També és cert que el creixement recent d'aquestes iniciatives és en part una resposta a la crisi econòmica mundial que patim des de l'any 2008, com també a la implantació de les noves plataformes tecnològiques en línia que fan que la gestió d'alguns sistemes sigui més fàcil, àgil i segura. En aquest sentit, també cal destacar que alguns dels nous sistemes que han aparegut a recentment es distancien de manera visible de cultures i estils de vida merament alternatius, i es presenten ja com a models o iniciatives de caràcter general per a assolir objectius polítics de sostenibilitat. És el cas de les monedes per a la transició, sorgides sobretot al Regne Unit. Si bé encara són projectes petits i en fase d'expansió, és possible que altres experiències de monedes complementàries vagin seguint el seu exemple, més que el dels models antics associats sobretot amb moviments socials de caire fortament alternatiu o contraris al sistema vigent.

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible (3.177)

3.1. El paper de l'administració pública (1.314)

3.1.1. La necessitat d'un desenvolupament local i sostenible (369)

Les monedes complementàries constitueixen una eina per al desenvolupament local i es poden emprar tant en el context d'economies fràgils, en localitats que veuen reduïda la despesa local perquè s'orienta a les grans superfícies i perden capacitat de renda en euros, com també en territoris amb indicadors de renda i ocupabilitat més elevats, on hi ha recursos importants infrautilitzats i sistemes de gestió ineficients. Una administració local pot trobar en l'emissió o facilitació de monedes complementàries un efecte sinèrgic vinculat amb diverses competències: impuls al comerç local, atenció a col·lectius en risc d'exclusió, foment de l'ocupabilitat local, millora de les relacions veïnals, com també suport al teixit associatiu, a la gestió de residus, a la recollida selectiva i a la prevenció d'abocaments, entre altres. Les monedes complementàries presenten també una sèrie de reptes i oportunitats a l'hora de fomentar un desenvolupament local que, a més, sigui sostenible, entès com el desenvolupament que té lloc de manera integral, tant en l'àmbit social com econòmic i mediambiental, i que s'ajusta a les necessitats de la generació actual sense comprometre la capacitat de les generacions futures per a satisfer les seves necessitats.

Tal com s'ha comentat anteriorment en aquest curs, no hi ha models estàndard de monedes complementàries i, per tant, no hi ha projectes completament idèntics. Poden ser molt semblants, gairebé iguals, però la conjuntura socioeconòmica de l'entorn on s'implanten les monedes complementàries serà determinant per a caracteritzar el projecte resultant i, per tant, per a convertir-lo en un projecte únic. Es tracta de models híbrids derivats de la combinació de diferents classificacions i caracteritzacions, fets a mida segons els objectius perseguits, els agents implicats i els recursos disponibles, entre molts altres.

En qualsevol cas, i en relació amb les restriccions geogràfiques del terme local on l'Administració pública vulgui implantar un projecte determinat, cal fer constar que la configuració híbrida d'un sistema monetari complementari ha de perseguir sempre l'assoliment del desenvolupament local sostenible, però mai no pot tenir motius o aspiracions sobiranistes, sinó simplement de dinamització i transformació, tant en l'àmbit social com econòmic i mediambiental.

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.1. El paper de l'administració pública

3.1.2. El paper dels governs locals

Els governs locals són uns actors fonamentals en la vida social, econòmica i política de les societats. Al voltant del 60 % de les decisions que es prenen a escala europea tenen un impacte directe en els municipis, les províncies o les regions, i al voltant d'un 70-80 % de les inversions públiques europees les porten a terme els governs locals. Tot això demostra la importància creixent d'aquests governs, tant en l'economia com en la vida ciutadana. No obstant això, des de 2008 s'han hagut de prendre decisions polítiques per a reduir pressupostos de manera significativa, mentre que les necessitats de les societats que han patit aquestes retallades no han desaparegut. Així mateix, una població cada vegada més voluminosa i d'edat més avançada ha incrementat la demanda de serveis locals i municipals, especialment en els sectors socials i de la salut. Els comerços locals també han tingut dificultats per a sobreviure en temps d'austeritat i desocupació, cosa que ha generat reptes socioeconòmics per als municipis.

El suport de les institucions públiques a les monedes complementàries pot oferir precisament una solució potencial a aquestes retallades en els pressupostos públics, com també una millora dels serveis i les polítiques públiques, més enllà del que es pugui comprar només amb diners. Al llarg de l'última dècada, un nombre cada vegada més significatiu de governs locals ha tingut un paper de lideratge en el disseny i la implantació de monedes complementàries, i ha fent front a reptes clau tant en l'àmbit socioeconòmic com mediambiental. Concretament, les monedes complementàries han tingut un impacte en quatre àrees de prioritat alta per als governs locals:

1. La democratització i la millora de la provisió de serveis.
2. El suport a l'economia local i a les pimes.
3. La lluita contra les desigualtats i l'exclusió social.
4. La reducció de l'impacte mediambiental.

En qualsevol cas, no es tracta de quatre àrees independents, sinó que es poden combinar entre elles. Així, per exemple, les monedes que milloren la prestació de serveis sovint també tenen un impacte en la reducció de l'exclusió social i les desigualtats. O les monedes que donen suport al comerç local i les pimes també plantegen la reducció de l'impacte mediambiental mitjançant la relocalització de les cadenes de producció i distribució.

El nivell d'implicació o les funcions que poden fer els governs locals va des del suport de monedes fins al lideratge de projectes complets. En particular:

- **Lideratge.** Posar en funcionament una moneda complementària i convertir-se així tant en l'operador líder com en el promotor.
- **Integració.** Estar implicat en el projecte però sense ser-ne l'executor principal, integrant la moneda en el seu sistema mitjançant el pagament a proveïdors, l'ús en la contractació pública, el cobrament d'impostos o el pagament de part dels salaris del personal.
- **Associació.** Estar en igualtat de condicions que la resta d'organitzacions compromeses amb el llançament de la moneda, oferint suport tècnic al projecte, per exemple en TIC o en estratègies de captació de fons, ajudant en els processos administratius, desenvolupant o invertint en formació, o assistint i donant suport a processos d'avaluació.
- **Patrocini.** Patrocinar econòmicament un grup o una organització perquè desenvolupi un projecte de moneda complementària.
- **Participació.** Implicar-se en l'ús de la moneda, sense donar-li suport necessàriament ni integrar-la en el seu sistema, però permetent que les persones o els negocis paguin serveis amb aquesta moneda sense posar-la novament en circulació, oferint serveis poc sol·licitats o assumint que no produirà guanys. Tot això proporciona una validació important a la moneda, ja que amplia les opcions d'ús per als usuaris i dota de confiança el projecte.
- **Suport.** Sense participar-hi directament, però oferint ajudes mitjançant el suport en l'ús de la moneda i donant-li validesa i cobertura sense implicació directa.

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.1. El paper de l'administració pública

3.1.3. Una sèrie de recomanacions per a la millora dels resultats

Per tal d'aconseguir nivells alts d'implicació, els governs locals haurien de tenir en compte una sèrie de factors clau:

- **Resultats clars.** Per a dissenyar monedes complementàries efectives, els governs locals han de ser clars en els resultats que tracten d'aconseguir. Una visió clara permetrà que les persones que implanten la idea n'entenguin millor el propòsit, seleccionin la tipologia de moneda més adequada i creïn el cas. Els resultats clars ajudaran a prendre decisions sobre els actors clau i definiran l'objectiu i l'escala de la moneda.
- **Codisseny.** Per a aconseguir el bon desenvolupament d'una moneda, és essencial dur-ne a terme el codisseny amb els grups d'interès potencials, ja que això n'enforteix la implicació i dona un valor addicional en els moments inicials.
- **Cas de negoci.** Per a obtenir el suport i demostrar el valor social, econòmic i mediambiental, cal desenvolupar un bon cas de negoci. Centrar-se en els objectius més que en els resultats és fonamental per a entendre els impactes a llarg termini.
- **Desenvolupament i suport de dalt a baix i de baix a dalt.** Per a instaurar una moneda complementària es necessita tant personal de gestió altament qualificat com personal que es dediqui a implantar-la i que hi estigui compromès. Per a integrar completament un sistema de moneda, s'han d'adaptar els processos i les execucions. Per a fomentar la feina del personal de manera diferent cal que els caps de servei també promoguin el programa internament.
- **Implicació política i del personal.** Una implicació forta, tant en l'àmbit polític com de gestió, és essencial per a l'èxit de qualsevol programa de govern local. Per a aprovar una moneda complementària, cal tenir suport polític, però per a una bona implantació cal també la implicació del personal.
- **Avaluació des del principi.** Per a donar suport a un compromís constant amb la moneda, és imprescindible dur a terme avaluacions d'impacte robustes. Haurien de formar part del disseny de la moneda i introduir-se des del començament del programa.

Figura 19

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.2. Efectes de les monedes complementàries

3.2.1. Impacte en el desenvolupament local

Figura 20

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.2. Efectes de les monedes complementàries

3.2.2. La democratització i la millora de la provisió de serveis

Les monedes complementàries són eines que els governs locals poden emprar com a instruments de política pública. En la provisió de serveis públics, les transaccions econòmiques són cada vegada més preponderants, i la ciutadania es relaciona cada cop més amb aquests serveis com a consumidors (i no com a ciutadans actius), independentment que siguin serveis d'oci, d'educació o de salut. Les monedes complementàries poden modificar les dinàmiques d'aquestes relacions cada vegada més monetitzades i tornar-les a dotar de sentit social.

- **Satisfacció de les necessitats comunitàries.** Quan les persones han d'implicar-se en un projecte dedicant temps i recursos a cobrir els serveis que s'han deixat de prestar com a conseqüència de les retallades pressupostàries, les desigualtats esdevenen extremes. Les monedes complementàries fomenten accions proactives que serveixen per a apoderar les persones i es poden implantar per a crear comunitats i espais més actius. Són respostes pràctiques a un espectre ampli de polítiques públiques que no intenten substituir o reduir els serveis públics, sinó aconseguir que siguin més útils i inclusivament. Permeten la connexió entre les persones d'una manera més activa i faciliten la resolució de les necessitats comunitàries.
- **Coproducció.** Es tracta d'una nova forma de provisió de serveis. Les monedes complementàries poden millorar positivament les relacions entre els serveis públics i els seus usuaris. En el context del sector públic, la coproducció s'utilitza cada cop més per a la posada en funcionament, el disseny i la provisió de serveis. En comptes d'intentar resoldre les necessitats de les persones, la coproducció se centra en els recursos de la gent (temps, habilitats i especialització) i estableix una relació igualitària amb els usuaris, que són alhora dissenyadors i proveïdors d'aquests serveis. Aquest enfocament s'oposa al model tradicional dels serveis públics, orientat de dalt a baix i de manera centralitzada, el qual considera que els usuaris són receptors passius d'aquests serveis. La coproducció —i l'ús de les monedes complementàries per a fomentar-la— ha guanyat terreny en l'àmbit polític com a alternativa possible a les retallades pressupostàries. Les monedes complementàries ofereixen una eina per a alliberar el potencial de la coproducció, ja que incentiven la contribució del públic als serveis públics, aporten noves idees i possibilitats de provisió d'aquests serveis d'una manera eficient, enforteixen les iniciatives comunitàries independents, reconeixen talents i activitats no valorats per l'economia de mercat, i creen dinàmiques pròpies d'interacció i intercanvi.

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.2. Efectes de les monedes complementàries

3.2.3. El suport a l'economia local i a les pimes

Un sistema financer diversificat i orientat a les necessitats de les economies locals és essencial per a una economia sana. Les àrees comercials, amb una barreja de tipologies de comerços locals, creen una economia més resilient als canvis externs i alhora més gratificant tant per als residents com per als visitants. Les monedes complementàries poden contrarestar, doncs, el domini de les grans corporacions, mitjançant el suport a la diversitat de pimes i l'educació dels consumidors en relació amb la llibertat d'elecció que tenen. Aquestes monedes incentiven les vendes i milloren la productivitat i la resiliència dels comerços als canvis de l'economia.

- **Millora del flux de caixa.** Poden ajudar les pimes a donar-se suport financer mutu, aportant i rebent crèdit, béns i serveis dins de la xarxa comercial, la qual cosa redueix la necessitat de disposar d'efectiu (que es reserva per a les despeses operacionals) i de dependre dels bancs.
- **Creació de xarxes comercials sòlides.** Poden oferir als comerços una oportunitat de crear xarxes entre ells. Això proporciona una plataforma en la qual poden anunciar la seva feina als altres membres, a més de generar un increment de les vendes gràcies al fet que els compradors busquen oportunitats de negoci dins de la mateixa xarxa. Els negocis poden identificar criteris ètics en l'intercanvi que duen a terme (reducció de la petjada ecològica o manteniment de la producció local) o simplement reconèixer l'avantatge comercial de l'augment dels intercanvis. Aquestes interaccions entre negocis fomenten les relacions a llarg termini entre les pimes del mateix sector.
- **Ús del capital infrautilitzat.** La majoria dels negocis no operen al cent per cent del seu potencial. Els beneficis comercials que comporta el fet de connectar actius infrautilitzats amb necessitats no satisfetes són molt clars i evidents. Doncs bé, les monedes complementàries permeten als negocis posar a disposició d'altres persones els seus actius infrautilitzats a canvi de monedes que, posteriorment, s'utilitzaran per a la compra de béns o serveis d'altres establiments. Un exemple evident són les butaques buides dels cinemes, que es podrien oferir a última hora a canvi de moneda complementària, la qual posteriorment seria utilitzada pel mateix cinema per a adquirir béns o serveis d'altres membres de la xarxa.
- **Manteniment dels diners que circulen localment.** Injectar diners en una zona és poc útil si després s'escolen cap enfora. Això és precisament el que passa amb els diners de curs oficial. Les monedes que són específiques d'una zona geogràfica ofereixen la possibilitat de mantenir els diners en la localitat durant més temps. Si s'arriba a una massa crítica de negocis i individus que utilitzen la moneda complementària, es pot crear una xarxa de reforç mutu entre compradors i venedors locals. Com més pimes acceptin la moneda, més individus se sentiran estimulats a utilitzar-la per a comprar. Així mateix, aquestes pimes podran reutilitzar els beneficis de les monedes complementàries per mitjà d'intercanvis amb altres pimes o oferir-los al seu personal com a bonificacions. La utilització de diners que només es poden gastar en l'economia local crea un cercle virtuós de despesa i reinversió.
- **Educació dels consumidors.** Els projectes de monedes complementàries poden estimular la reflexió i la discussió sobre com funcionen els diners i quin impacte tenen en l'economia local. Un coneixement més profund de les dimensions socioeconòmiques del comportament dels consumidors pot tenir beneficis directes sobre l'economia local, gràcies a l'augment de clients en els comerços participants.
- **Increment de la fidelització de la clientela.** Els projectes de monedes complementàries poden fidelitzar els consumidors en relació amb els valors compartits que representen, la qual cosa es tradueix en un impuls del volum de pimes participants, ja que els clients buscaran la participació de comerços de la xarxa per a gastar els seus diners locals.

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.2. Efectes de les monedes complementàries

3.2.4. La lluita contra les desigualtats i l'exclusió social

Fer tasques de voluntariat i de participació comunitària implica disposar d'un temps i d'uns diners que ja cobreixin les necessitats, cosa que no tothom té. Les monedes complementàries poden ajudar a superar desigualtats de temps lliure i de diners, i redistribuir els recursos d'una manera més equitativa.

- **Participació social.** L'exclusió de certs grups de la vida social debilita les relacions comunitàries. Les monedes complementàries poden dinamitzar el teixit social i assegurar que tots els grups tinguin les mateixes possibilitats d'implicar-se en l'àmbit comunitari. Si bé les monedes complementàries per elles mateixes no poden solucionar desigualtats socials, econòmiques i polítiques, ja que són qüestions estructurals que necessiten canvis estructurals, sí que poden lluitar contra alguns dels efectes i les causes de l'exclusió social. Implicar-se en tasques de voluntariat ofereix molts avantatges per a les persones excloses socialment i marginades econòmicament. És una oportunitat per a crear noves relacions i adonar-se del valor d'un mateix. Treballar en aquest tipus de projecte representa un gran valor per a la resta de la comunitat, ja que mobilitza el talent i les capacitats dels residents locals.
- **Suport a l'economia de les cures.** Les xarxes i les relacions de confiança dins d'una comunitat conformen els fonaments de la vida social i nodreixen la base sobre la qual creix l'economia formal dels diners i els mercats. No obstant això, en ser una feina no remunerada, el valor que implica la cura de les famílies —criar els infants, ajudar els veïns, fer les tasques de la llar, fer la neteja o ocupar-se de les finances domèstiques— generalment no es reconeix com una part de l'economia formal. Totes les tasques diàries de mantenir i alimentar la societat, i les persones que amb la seva feina ho fan possible, constitueixen l'economia de les cures, ja que sense elles la vida tal com la coneixem no es podria sostenir. Es poden fer moltes coses per a donar suport i enfortir aquesta economia, i també per a donar-li més valor i reconèixer la importància de la seva contribució, sense necessitat de posar-li un preu específic. Aquí és precisament on les monedes complementàries també poden demostrar la seva vàlua.
- **Desigualtat i en risc d'exclusió social.** Les monedes complementàries no solucionen les desigualtats ni l'exclusió social, però són una eina molt valuosa. Un dels factors més importants per a reduir la desigualtat és l'apoderament. Aquest tipus de monedes poden ajudar a redistribuir el poder entre les persones que ja el tenen i les que no. L'apoderament i la vàlua personal són conceptes que van lligats. Les monedes complementàries ajuden a fer activitats voluntàries que permeten als participants viure noves experiències que ofereixen recompenses intrínseques, com ara l'autoestima, però també extrínseques, com ara l'aplicació de les habilitats adquirides en la feina remunerada i l'educació formal. Els projectes de monedes complementàries poden solucionar desigualtats educatives, d'aprenentatge i d'ocupabilitat, i ajuden les persones que tenen menys oportunitats a adquirir les habilitats que busquen els ocupadors i, fins i tot, poden situar-les en igualtat de condicions amb les que tenen un estatus més privilegiat.
- **Millora del benestar individual i de la salut.** El benestar té a veure amb la manera com les persones se senten, funcionen i avaluen la seva vida. Les monedes complementàries poden contribuir significativament a la millora del benestar personal i proporcionar oportunitats per al contacte social i el foment de l'autoestima. Ofereixen possibilitats de socialització i d'aprenentatge a grups exclosos del món del treball. Alhora, els nivells més alts de benestar s'associen, en general, amb altres resultats positius, com la millora de la salut física.

3. Cap a un desenvolupament local i sostenible

3.2. Efectes de les monedes complementàries

3.2.5. La reducció de l'impacte ambiental

El benestar de les persones també depèn d'un medi ambient sa. Les monedes complementàries tenen un paper important en els esforços per a valorar els recursos finits del planeta, superar la doctrina del creixement econòmic infinit o incentivar comportaments més sostenibles.

- **Incentivació del comportament sostenible.** Les monedes complementàries es poden dissenyar tenint en compte objectius ecològics, i poden dirigir comportaments i canvis en els patrons de consum per a estalviar energia, reduir residus, promoure la producció d'alimentació ecològica, o mobilitzar inversions en energies renovables, entre altres.
- **Valoració dels recursos naturals.** Les monedes complementàries, en la mesura que reflecteixin les capacitats naturals del planeta, poden promoure consums més sostenibles i generar fons per a invertir en la producció d'energies renovables.
- **Suport de les pràctiques sostenibles dels negocis.** Les monedes complementàries fomenten que els negocis adoptin pràctiques més sostenibles. Es poden basar en sistemes de recompensa o gratificació, la qual cosa incentiva la compra de productes més sostenibles entre els consumidors (que reben un descompte per a compres futures) i les vendes entre els comerços (amb l'increment potencial de vendes que representa aquest incentiu). També es poden basar en la traçabilitat de les cadenes de producció i distribució, i fomentar així que els proveïdors locals s'uneixin al programa, la qual cosa atorga noves oportunitats perquè els negocis i els consumidors es puguin gastar els diners localment, amb la reducció consegüent de les emissions de carboni generades pel transport de mercaderies.

Bibliografia i altres recursos d'interès

Bibliografia

Articles de l'International Journal of Community Currency Research (IJCCR).

Articles i presentacions de la IV Conferència Internacional de Monedes Socials i Complementàries

Bibliography of Community Currency Research (CC-Literature).

Community Currency Knowledge Gateway.

Complementary Currency Resource Center.

Institut de la Moneda Social (IMS).

Research Association on Monetary Innovation and Community and Complementary Currency Systems (RAMICS).

Recursos d'interès

Bases de dades existents a Espanya que mostren, parcialment, algunes de les iniciatives de monedes complementàries existents:

- [IV Conferència Internacional de Monedes Socials i Complementàries](#)
- [Base de dades CES](#)
- [Base de dades integral CES](#)
- [Llista de bancs de temps \(15M\)](#)
- [Mapa col·laboratiu de bancs de temps](#)
- [Mapa col·laboratiu de monedes socials \(Vivir sin empleo\)](#)

Autors diversos (2016). «Monedes socials i complementàries», estudi encarregat pel Comissionat d'Economia Cooperativa, Social i Solidària de l'Ajuntament de Barcelona.

Corrons, August (2015). *Monedas complementarias en pro de la sostenibilidad y el desarrollo*. Treball de recerca presentat a la Universitat Jaume I.

Corrons, August (2017). «El reto de diversificar los medios de intercambio». *Barcelona metròpolis. Capital en transformació* (núm. 105, pàg. 68-71).

Corrons, August (2017). «Monedas complementarias: dinero con valores». *International Journal of Organizations* (núm. 18, pàg. 109-134).

Corrons, August (2018). *Análisis de la influencia de los valores humanos y las actitudes en el proceso de adopción de redes virtuales de intercambio no monetario*. Tesi doctoral presentada a la Universitat Jaume I (2018).

Diputació de Barcelona (2015). «Guia d'economia social i solidària per a l'Administració local». Estudi de la Diputació de Barcelona.

Diputació de Barcelona (2016). «Experiències d'economia social i solidària als municipis». Estudi de la Diputació de Barcelona

Hirota, Yasuyuki (2017). *Monedas sociales y complementarias (MSCs): Sus valores socioeconómicos para distintos stakeholders*. Tesi doctoral presentada a la Universitat de València.

Kennedy, Margrit; Lietaer, Bernard i Rogers, John (2012). *People Money – The Promise of Regional Currencies*.

Lietaer, Bernard (2005). *El futuro del dinero: cómo crear nueva riqueza, trabajo y un mundo más sensato*. Coedició: Errepar/Longseller.

Lietaer, Bernard i Kennedy, Margrit (2010). *Monedas regionales: nuevos instrumentos para una prosperidad sustentable*. La Hidra de Lerna Ediciones.

Llobera, Francisco (2015). «Manual para el diseño de monedas locales de iniciativa municipal».

New Economics Foundation (2002). «Plugging the Leaks – Making the most of every pound that enters your local economy».

New Economics Foundation (2015). «Community Currencies – Opportunities and Challenges for Local Government», estudi dins del projecte Community Currencies in Action (CCIA).

New Economics Foundation (2015). «People Powered Money: designing, developing and delivering community currencies», estudi dins del projecte Community Currencies in Action (CCIA).

North, Peter (2011). *Local Money – How to make it happen in your community*.

Paiva, Ranulfo (2015). *Cómo crear nuestro dinero y construir sostenibilidad*.

Paiva, Ranulfo (2015). *This is the mutual credit clearing system*.

Paiva, Ranulfo (2016). «Dinero y sostenibilidad: conceptos que todo líder debe saber» [curso].

Paiva, Ranulfo i Córdoba, Karla (2015). *Nuevo dinero para la sostenibilidad*.

Paiva, Ranulfo i Córdoba, Karla (2017). «Introducción pragmática a la sostenibilidad» [curso].

Reserva de la Biosfera de Lanzarote (2013). «La moneda social – Instrumento de desarrollo local y sostenible».